

intra

OM FLERFUNKTIONSHINDER OCH INLÄRNINGSSVÄRIGHETER
I KULTUR OCH SAMHÄLLE

En arbetarrörelse som gått vilse

Det har under våren och sommaren blivit alltmer uppenbart att S/MP-regeringen och den ansvariga ministern, Åsa Regnér, genom sitt oskickliga agerande har hamnat i konflikt med funktionshinderrörelsen. På ett år har man spelat bort mycket av den goodwill som arbetarrörelsen skaffade sig under senare delen av 1900-talet när framträdande ideologer som Bengt Lindqvist och Rolf Utberg kopplade funktionshindrades rättigheter till arbetarrörelsens rättvisideal.

Hur kunde det bli så?

Bristande kunskap kan förklara en del. Men vill man hitta en rimligare förklaring på detta haveri måste man gå längre tillbaka i tiden än vad som gäller för den nuvarande regeringens oskicklighet.

Stödet till personer med intellektuell funktionsnedsättning hade under senare delen av 1900-talet genomgått en exempellös total omvälvning. Institutionerna avvecklades och nya integrerade boendeformer etablerades. Det fanns en stolthet och ett engagemang kring denna utveckling som är svår att föreställa sig idag. Hela omvandlingen skedde i offentlig regi och med de små privatägda delarna av "omsorgen" som ständiga bakåsträvare. Rättighetslagstiftningen blev verklighet i och med 1985 års omsorgslag. Genom LSS-lagen 1994 blev också personlig assistans en sådan rättighet och personkretsen utökades till att gälla alla med svåra och varaktiga funktionsnedsättningar. LSS-lagstiftningen blev på många sätt kulmen på välfärdsstatens framväxt och samhällets växande sociala ambitioner.

Samtidigt låg LSS också, genom sin starka tonvikt på individuella rättigheter, på decentralisering av stödet (kommunaliseringen) och genom att den öppnade för privata alternativ, väl i linje med en ny individualistisk tidsanda.

Denna utveckling i samhället som helhet förde med sig att Socialdemokraterna i stort sett kapitulerade för de krafter som lanserade föreställningar om det privata näringslivets överlägsna effektivitet. Vi fick beställar- och utförarenheter, vi fick tokigheter som Lean-production i grupp- bostäder och den så kallade New Public Management (NPM) lovade stora förbättringar i den offentliga sektorn. Genom privatisering av verksamheterna skulle dessa bli både bättre och billigare samtidigt som valfriheten för den enskilde skulle öka. Men de löftena höll inte.

Den personliga assistansen, som nästan helt kom att dominera synen på LSS, blev en stor frihetsreform som förändrade livet till det bättre för många människor. Men den blev också, vilket inte är någon hemlighet, en kassako för de firmor och privatpersoner som såg möjligheterna. Som t ex Michael Fahlander och Ibrahim Kadra i Örebro som med sitt bolag Assistansia på bara några år blev mångmiljonärer genom oblyg marknadsföring, rena penningbidrag till dem som anlidade Assistansia och avancerad skatteplanering för att undvika skatt. Riskkapitalbolagen vädrade storvinster och dammsög "marknaden" efter lönsamma objekt. Assistansia såldes till Argan Capital (ett riskkapitalbolag baserat i ett skatteparadis) för dryga miljarden och kallades nu Humana. Mångmiljonvinsterna inom assistansverksamheten stack i ögonen, liksom avslöjanden om assistansfusk.

Inte heller övriga LSS-verksamheter, som berör betydligt fler personer, gynnades av de nya vindarna. Genom den decentralisering som kommunaliseringen innebar fick man nya huvudmän som i det stora hela saknade intresse för att utveckla verksamheterna. Utbildningsnivån hos personalen sjönk och bristande tillit till personalens kompetens skapade behov av ökad kontroll och nya styr- och rapporteringssystem som tog alltmer tid från verksamheterna. Privatiseringarna ledde varken till bättre kvalitet eller billigare omsorg. Däremot till sämre arbetsvillkor för personalen. Utvecklingen stannade av.

På ett sätt har väl funktionshinderrörelsen sin del i denna utveckling. Med den personliga assistansen fick man makt, men med den makten följde ett ansvar som man inte ville inse. Och trots att assistansen under 20 år stadigt ökade vad gäller antalet användare och timmar per person så gick man armkrok med assistansbolagen och beskrev verkligheten som präglad av indragningar och nedskärningar. Tills det slutligen blev så.

Det är här arbetarrörelsen står nu. På 90-talet började man lämpa ideologin över bord. Valfrihet, privatiseringar och marknadslösningar, ersatte den samhälleliga solidaritet och det rättvisideal som tidigare präglat utbyggnaden av den offentliga verksamheten. Därav också den handfallenhet som man nu visar. Eftersom man inte vågar utmana de allt starkare kapitalintressena inom vården så riktar man in sig på enskilda individer. Eftersom man inte har en grundmurad medborgarkänsla trevar man efter "kunder" som inte finns. Och blir förvånad när man ställs till ansvar för de nedskärningar som nu drabbar hårt. Det är ett sorgligt skådespel.

 Grundad 1991 av
Karl Grunewald

Redaktion

Hans Hallerfors
Redaktör, layout, ansvarig utgivare
Tel 08-647 87 90
e-post: hans.hallerfors@telia.com

Roger Blomqvist
Ekonomi och prenumerationer

Erik Tillander
Text, reportage
e-post: erikstillander@hotmail.com

Sara Hallerfors
Layout mm
e-post: sara.hallerfors@gmail.com

Prenumerantärenden

www.tidskriftenintra.se
Eller ta kontakt med
Intra/Kaktusvägen 38
125 55 ÄLVSJÖ
e-post: info@tidskriftenintra.se
Tel 08-647 87 90
Fax 08-97 11 04

INTRA är en tidskrift som utkommer
med fyra nummer per år. Prenume-
rationen gäller för fyra nummer när
än du börjar.

Betala på PlusGiro: 636 55 62 - 5
eller bankgiro: 5308 - 1485.
Prenumerationspris: 340 kr.

Finland: Betala 35 Euro på
postgiro 800011-70844089.

Organisationsnummer:
814000-8890.

Tryck: Sjuhäradsbygdens tryckeri
ISSN 1102-4143

INTRA är befriad från moms.

INTRA ges ut av Stiftelsen Utvecklings-
stödda i Fokus vars ändamål är att
verka för ökad information om resul-
tatet av forskning, metodutveckling
och samhällets insatser beträffande
personer med utvecklingsstörning och
andra med närliggande problematik.
Ledamöter: Roger Blomqvist, Hans
Hallerfors, Elisabeth Langran, Märten
Söder, Erling Södergren, Iren Åhlund.
Suppleanter: Therése Fridström
Montoya, Gunilla Lagergren, Maj-Britt
Lindh, Erik Tillander .

Besök Intras hemsida:
www.tidskriftenintra.se

Det behövs nya regler för god man!

Sid 4

Det saknas regler i Föräldrabalken som kräver att en god man tillvaratar den
företrädde personens självbestämmande, skriver Therése Fridström Montoya.

"Personalen famlar i blindo"

7

Det finns ofta stor osäkerhet hos personalen, när det gäller frågor om sex och samliv,
säger Jack Lukkerz.

Behoven styr på Forum Skill

10

Att blanda målgrupper är den bästa grej vi gjort, säger personalen på Forum Skill i
Göteborg, som erbjuder både daglig verksamhet enligt LSS och arbetsträning.

Mamas Retro är Arvsfond-projektet som blev permanent.

13

Bra att veta om intellektuell funktionsnedsättning

14

SvenOlof Dahlgren tar upp tre områden som påverkas av
en intellektuell funktionsnedsättning.

LSS-utredningen har hamnat snett!

18

FUB:s ordförande, Thomas Jansson, ställer frågor till LSS-utredningen.

Minskad stress med mindfulness

20

Personer med autism löper ökad risk för att få psykiska problem och att begå självmord.
Kan mindfulness-övningar hjälpa?

Stirrbara kroppar

22

Kamilla Peuravaara skriver om det svåra i att vara kvinna och ung vuxen med
ett avvikande utseende.

Hälsa – en mänsklig rättighet

26

I Göteborgsregionen har man försökt tillämpa FN-konventionerna om mänskliga
rättigheter i vardagen på bland annat Angereds närsjukhus.

Nu lever jag mitt drömliv

30

Therese Follin och hennes man har fått hjälp med föräldraskapet.

Film som kognitivt stöd

34

Vad väntar ni på?, frågar Kerstin Gatu, som vill att vi ska filma mer.

Dessutom

Gunilla Malmberg är ny LSS-utredare	19
Utsatta familjer	28
Ny nationell plan för funktionshinderpolitiken	29
Pengar till habiliteringsersättningen	29
Konstprojekt om Karl Grunewald	35
Omslagets konstnär	35

Björknäs Dagliga verksamhet

har gjort ett skapandeprojekt "till minne
av Karl Grunewald".

27:e årgången
104:e numret

Systemet med god man har aldrig fungerat bra

... skrev vi i förra numret av Intra (nr 2/2017).

Nu har vi bett **Therése Fridström Montoya** att kommentera:

”Dagens regler garanterar inte att självbestämmande och egen vilja hos en person med funktionsnedsättning tillvaratas och tillåts styra”, skriver hon bland annat.

Det behövs nya regler för god man!

En rättslig kommentar av Therése Fridström Montoya, jur. dr
i offentlig rätt, socionom och forskare vid Uppsala universitet

I ledaren i förra numret av Intra beskrevs att systemet med god man aldrig fungerat särskilt väl, och att Karl Grunewald försökte ändra på detta. Som ett resultat av Karls ansträngningar tillsattes en utredning, som utmynnade i SOU 2004:112.

Först nu har vissa av de förslag som lades fram i SOU 2004:112 blivit verklighet. Från den 1 juli 2017 gäller lag (2017:310) om framtidsfullmakter.

Framtidsfullmakt

Tanken med framtidsfullmakter är att godmanssystemet ska kunna avlastas. Företrädarfrågor ska i vissa fall kunna vara en mer privat angelägenhet än god man och förvaltare, vilka beslutas av domstol och står under överförmyndares tillsyn.

I en framtidsfullmakt anges en bestämd person (framtidsfullmäktige) som ska företräda fullmaktsgivaren den dag denne förlorar sin förmåga att själva ta hand om sina ekonomiska eller personliga angelägenheter. För den som själv vill bestämma vem som ska företräda en i framtiden är den nya lagen om framtidsfullmakter viktig, eftersom det har klargjorts av Högsta domstolen (avgörande: Ö4912-14) att vanliga fullmakter inte är godtagbara alternativ till god man för personer som inte förmår att instruera eller övervaka en vanlig fullmäktig.

En framtidsfullmakt kan utfärdas av den som är över 18 år och som har förmåga att ta hand om sina angelägenheter. Det betyder att framtidsfullmakter inte kan utfärdas av personer med intellektuella funktionsnedsättningar om de bedöms sakna förmåga att ta hand om sina angelägenheter. En giltig framtids-

fullmakt kräver att man förstår innebörden av handlingen.

När frivilligheten inte fungerar

Inom vård och omsorg finns olika lagar som alla förutsätter frivillighet och samtycke från den som vården eller omsorgen gäller.

I vissa fall skapar det problem. Om någon saknar ”beslutsförmåga” och därför inte kan samtycka till en vård- eller behandlingsåtgärd eller till en insats från kommunen kan myndigheten inte – lagligen – ge personen insatsen.

I SOU 2015:80 föreslås att framtidsfullmäktige eller anhöriga ska få fatta beslut åt en anhörig i dessa situationer. Men endast i dessa situationer. Det bör också noteras att det inte föreslås att dessa regler ska gälla om den som saknar beslutsförmåga aktivt motsätter sig ett visst beslut – det är inte fråga om en tvångslag. Om detta förslag kommer att genomföras är ännu inte klart.

Inget alternativ till god man

Varken framtidsfullmakt eller företrädare inom vård, omsorg och forskning är dock gångbara alternativ till god man eller förvaltare för många av de personer som har en intellektuell funktionsnedsättning. För att en framtidsfullmakt ska vara giltig krävs ju att den som skriver den förstår innebörden.

Anhöriga som företrädare kommer enbart att gälla i de specifika situationer som handlar om beslut om vård, omsorg eller forskning. God man och förvaltare har ställning som legala ställföreträdare, med bred behörighet att företa rättshandlingar i den företräddas namn i en lång rad situationer.

Therése Fridström Montoya är jurisdoktor i offentlig rätt och även socio-nom.

Under en period arbetade hon som jurist på Riksförbundet FUB, där hon ledde ett projekt om gode män och förvaltare. Den större delen av sitt yrkesliv har hon arbetat som lärare i juridik för blivande jurister och socionomer på Stockholm, Örebro och Uppsala universitet.

Från 2009 har hon forskat om juridiken runt gode män och förvaltare. Hon har undersökt reglerna om ställföreträderskap för personer som har en intellektuell funktionsnedsättning.

2015 doktorerade hon på avhandlingen *"Leva som andra genom ställföreträdare – en rättslig och faktisk paradox"*.

I december kommer hennes andra bok *Homo juridicus. Den kapabla människan i rätten*. Båda hennes böcker ges ut av Iustus förlag. www.iustus.se

Förvaltarskapet innebär också ett viktig skydd mot att bli utnyttjad av andra eller att skada sig själv genom rättshandlingar. Genom ett förvaltarskap begränsas den företräddas rättshandlingsförmåga. Med hänvisning till dessa funktioner är god man eller förvaltare inte utbytbara mot framtidsfullmakt eller företrädare i vård, omsorg och forskning.

Oklart uppdrag

Det finns dock en rad problem med systemet med gode män och förvaltare, förutom att det förekommer att uppdragen missbrukas och personer utnyttjas. Själva uppdragsbeskrivningen för gode män och förvaltare är oklar.

Att, som lagtexten säger, *"bevaka någons rätt, förvalta någons egendom eller sörja för dennes person"*, kan i praktiken betyda många olika saker. Det finns inte heller några rättsliga klargöranden av vad som ingår i dessa uppdragsdelar.

Nytt från 1 juli 2017 är dock att ett förtydligande har införts i föräldrabalken 12:2 st 3. Det framgår nu att en god man eller förvaltare inte får företräda någon i samband med frågor av "utpräglad personlig art", såsom vid ingående av äktenskap, bekräftelse av faderskap eller upprättande av testamente. Av lagen om framtidsfullmakter framgår att inte heller framtidsfullmäktige får företräda en fullmaktsgivare i dessa frågor.

Gammalt regelsystem

Ett annat problem med god man och förvaltare är att regelsystemet i grunden är mycket gammalt.

Reglerna om förmyndarens uppdrag för en omyndigförklarad fördes i princip helt oförändrade över från 1924 års förmynderskapslag till föräldrabalken, och gäller nu för god mans och förvaltares uppdrag.

Sedan år 1924 har dock stora och viktiga förändringar skett i både samhället och den lagstiftning som rör personer med intellektuella eller andra funktionsnedsättningar. De stora vårdinstitutionerna har lagts ned och vi har fått rättighetslagstiftning (LSS) som betonar självbestämmande, inflytande och delaktighet i samhället – med målet att de personer som omfattas av lagen ska ha möjlighet att leva som andra. Omyndigförklaringen avskaffades också år 1989 och ersattes med förvaltarens uppdrag.

FN:s konvention

En särskilt viktig förändring är att Sverige har anslutit sig till FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättningar. Konventionen gäller i Sverige sedan år 2009. Den innebär att personer med funktionsnedsättningar ska ha samma (mänskliga) rättigheter som alla andra människor.

Konventionen betonar mycket starkt självbestämmanderätten för personer med funktionsnedsättningar. De stater som anslutit sig till konventionen ska enligt artikel 12 garantera allas likhet inför lagen.

Enligt FN-kommitténs kommentar till artikel 12 framgår att en persons bristande förmågor att fatta beslut på grund av funktionsnedsättning aldrig får innebära att hans eller hennes beslutsrätt ersätts av någon annans. Det är den funktionsnedsatta personens egen vilja som ska tillvaratas och följas. Personer som har svårt att fatta beslut eller på annat sätt hävda sin självbestämmanderätt ska erhålla stöd för att kunna göra så. Stödet får inte innebära att personer utsätts för otillbörlig påverkan. Ambitionen är – minst sagt – högt ställd.

Saknas regler i föräldrabalken

Jämförs ambitionerna i FN:s konvention med reglerna om god man och förvaltare kan det konstateras att det saknas regler i föräldrabalken som kräver att en god man eller förvaltare tillvaratar den företrädde personens självbestämmande så långt det är möjligt.

Tvärtom faktiskt, ifall det är fråga om ett förvaltarens uppdrag. En förvaltare har "ensam rådighet" över den företrädde personens egendom och företräder honom eller henne i alla frågor som omfattas av förvaltarens förordnande.

Två undantag

Vad gäller gode män ser det annorlunda ut, men inte bra jämfört med FN-konventionen.

En god man ska visserligen som huvudregel ha den företrädde personens samtycke för att kunna företa giltiga rättshandlingar (t ex ingå avtal eller ansöka om en insats) i den företrädde personens namn. Men samtyckeskravet är förenat med två betydelsefulla undantag.

För det första förutsätts att det finns ett samtycke om det är fråga om rättshandlingar som gäller den dagliga hushållningen.

För det andra behövs inte samtycke om den företrädde personen "på grund av sitt tillstånd varit ur stånd att ge uttryck för sin mening eller denna av annan orsak inte har kunnat inhämtas."

Oklart vem som ska styra

Dessutom kan det konstateras att kravet som anges i föräldrabalken är att både gode män och förvaltare ska agera utifrån vad som "bäst gagnar" den som de företräder.

Det finns alltså inte något krav på att det är den företrädde personens egen vilja som ska styra, utan tvärtom kan skrivningen om "bäst för" ge stöd för att anse att det är fullt tillåtet att agera över huvudet på den företrädde personen. Inte heller detta är förenligt med FN-konventionen.

"Jämförs ambitionerna enligt FN:s konvention med reglerna om god man och förvaltare kan det konstateras att det saknas regler i föräldrabalken som kräver att en god man eller förvaltare tillvaratar den företrädde personens självbestämmande ..."

Ett problematiskt system

Mot denna bakgrund är systemet med god man och förvaltare problematiskt.

Om Sverige ska kunna leva upp till sina åtaganden enligt FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättningar är det därför nödvändigt att förändra regelverket om god man och förvaltare.

Dagens regler garanterar inte att självbestämmande och egen vilja hos en person med funktionsnedsättning tillvaratas och tillåts styra. Därmed kan vi inte garantera personer med funktionsnedsättningar samma rättigheter som andra människor – åtminstone inte likhet inför lagen.

Viktig funktion

Det råder ingen tvekan om att företrädare för personer med intellektuella funktionsnedsättningar är en mycket viktig funktion. Frågan är "bara" i vilken form.

Om vi anser att det är viktigt att uppfylla åtaganden vi skrivit under i en konvention, att personer med funktionsnedsättningar ska garanteras samma mänskliga rättigheter som andra människor samt att de ska ha möjlighet att leva som andra – ja då finns det inget annat sätt att avsluta denna kommentar än som förra numrets ledare i Intra avslutades: Det är dags för regeringen att vakna!

"Personalen famlar i blindo"

Det finns en osäkerhet och rädsla bland personal att göra fel i frågor om sexualitet. Orsaken är bland annat att det saknas statliga riktlinjer och tydlighet vad gäller lagtolkning. Det hävdar Jack Lukkerz, som utbildar och handleder personalgrupper i sex- och samlevnadsfrågor. Han menar också att mer kunskap och öppenhet om sex begränsar risken för sexuella övergrepp.

Jack Lukkerz möter arbetsgrupper som vill ha stöd och hjälp i arbetet med brukarnas relationer och sexualitet. Han säger att det finns ett stort intresse för frågorna, men att personalen får ett för dåligt stöd från högre instanser.

– Man famlar i blindo. Personalen har inget att luta sig mot. Cheferna har ofta begränsade kunskaper om frågorna och sällan några dokument att utgå ifrån. Det finns en osäkerhet om vilka la-

gar som gäller och en rädsla att göra sådana fel som i slutänden skulle kunna drabba dem själva.

Behov av riktlinjer

Det behövs ett långsiktigt arbete med frågor om sexualitet och relationer, menar han. Socialstyrelsen och andra myndigheter borde ta tag i frågorna.

– Det finns metodmaterial framtagna av olika organisationer, men det saknas statliga riktlinjer och tydlighet vad gäller lagtolkning. I LSS nämns inte sexualiteten med ett ord, utan där handlar det bara om livsvillkor och att leva som andra generellt. Då blir det upp till varje enskild medarbetare att tolka vad som kan göras eller inte.

Dessutom menar han att frågor om sexualitet och relationer borde finnas med i alla utbildningar för dem som arbetar med personer med funktionsnedsättningar.

– Idag saknar man utbildning vilket bidrar till osäkerheten.

Danmark föregångsland

Jack Lukkerz tycker att Danmark är ett föregångsland på det här området. Den danska motsvarigheten till LSS är ganska lik den svenska, men formuleringen "att leva som andra" innefattar även sexualiteten och hänvisar till skrivningar hos världshälsoorganisationen (WHO) där det beskrivs som en mänsklig rättighet. Till danska LSS finns en vägledning som danska Socialstyrelsen tagit fram: *Seksualitet på dagsordenen – En håndbog om professionel støtte till voksne med funktionsnedsættelse*.

– Dessutom har de i Danmark en speciell yrkeskår,

Foto: Såfunkarsex.se/forum

”Folk porrsurfar, det vet vi, så varför ska inte våra brukare få göra det?” Det säger Jack Lukkerz som utbildar personalgrupper i sex och samlevnad. Foto: Erik Tillander.

sexualvägledare, som är utbildade för att upplysa och visa vilka hjälpmedel det finns. Personalen är också ansvarig för att upprätta en plan för varje brukare där sexualiteten ingår. Planen ska utgå ifrån hens förutsättningar, behov och förmåga.

Personalen väl lämpade

Jack Lukkerz menar att det finns en allmän syn på sexualitet som en specialfråga som kräver specialinsatser, och därmed ”experter” utifrån. Men han motsätter sig den bilden.

– Brukarnas egen personal är väl lämpade att sköta även det stödet, precis som de stödjer brukarna i andra vardagssysslor. De känner brukarna bäst och det är de som har bäst relationer för att kunna stödja dem. Det handlar om att man ska kunna prata med brukarna på ett vardagligt sätt om vad en relation betyder och vad sexualitet är. Man behöver prata om känslor, om att träffa någon, om vad som är svårt och om vad som är njutning. Som personal lyssnar man, bekräftar och kommer med inspel. Det här kräver inte att man är sexolog eller har några högskolepoäng.

Jack Lukkerz poängterar att det inte brister ifråga om intresse hos personalen, tvärtom:

– Det finns ett stort intresse och en hög motivation att jobba med frågor om sexualitet hos den personal jag möter. Min bild är att de tycker det är en viktig fråga och att de vill lära sig att bli bättre, säger han.

Onani i gemensamma utrymmen

När Jack Lukkerz möter personalgrupper så handlar det oftast om att de vill ha hjälp med sex- och samlevnadsfrågor som rör specifika brukare och händelser som väcker oro. Ett exempel kan vara att en kvinna dejtar män hon mött på nätet eller en man som onanerar i gemensamma utrymmen.

– I sådana situationer behöver personalen få en förståelse för hur uttrycket ska tolkas. Onani i ett gemensamt utrymme handlar inte om att personen är ”översexuell”, utan om att han har begränsad förmåga att förstå att det väcker reaktioner. Här gäller det att inte fördöma onanin som sådan, utan att visa på var mannen kan onanera i lugn och ro.

”Behöver inte ta hänsyn till chef eller anhörig”

Men frågorna sväller till många andra livsfrågor.

– Det blir många frågor om normer och om vad som är rätt och fel: vad får vi lov att göra? Vad innebär en relation? Hur kan vi förstå sexualitet över huvudet taget? Min uppgift blir att hålla ihop det så det blir en kombination av handledning och utbildning. Men jag hinner inte göra mycket mer än ge inspiration och ett avstamp för personalen att själva börja jobba med frågorna.

Att komma utifrån till personalgrupper som Jack Lukkerz gör har både fördelar och nackdelar.

– En fördel är att jag inte behöver ta hänsyn till någon chef eller någon anhörig. Jag kan göra ett sorts gästspel utan att behöva tampas med motståndet eller svårigheterna.

Sexuellt våld och övergrepp

När sexualiteten uppmärksammas så är det ofta i negativa sammanhang och handlar om sexuellt våld och övergrepp. Risken finns att man ger bilden av sexualiteten som något farligt och skadligt, säger Jack Lukkerz.

– Det är bakvänt att man som idag uppmärksammar frågan först när det har kört ihop sig, när övergreppen är ett faktum eller när svårigheten är väldigt stor. Vi måste vända på hela frågan och beskriva sexualiteten som något i grunden gott. Vi vet att sex främjar hälsa och är något som människor gärna ägnar sig åt. Sen finns det negativa yttringar och problem och de ska vi jobba med, men för att kunna lösa problemen så måste vi ha en positiv grund att stå på.

Öppenhet förebygger övergrepp

Personer med intellektuella funktionsnedsättningar är jämfört med resten av befolkningen överrepresenterade när det gäller att bli utsatta för sexuella övergrepp. Jack Lukkerz menar att öppenhet och mer kunskaper kan bidra till att minska riskerna.

– Tystnaden förstärker utsattheten. Genom att omgivningens lägger locket på riskerar övergreppen att fortgå i tystnad. Vi vet att det här är en grupp som har enorma behov av kunskap kring kropp, gränssättning och sexualitet. Många har växt upp i en miljö

där andra har tillträde till deras kroppar genom tvätt och påklädning. De utvecklar inte samma känsla för gränsdragningar och integritet som andra. De måste ha hjälp med att förstå kroppen och förstärka känslan för var gränserna går. Det förebygger utsattheten

HBQ-personer behöver stöd

HBQ-personer kan ibland skapa osäkerhet hos personalen. Jack Lukkerz berättar om en pojke som hade sett på teveserien *Torka aldrig tårar utan handskar*, men inte alls tagit fasta på tragiken i serien utan fångslats av bilden av två pojkar som gick hand i hand på Stockholms gator. Kanske hade han inte sett två pojkar hålla varandra i handen förut.

– Pojkarna i serien blev förebilder för honom och han kände sig bekräftad, för det var sådant han själv gick och tänkte på. Det har hänt mycket med öppenheten de senaste åren men vi behöver ändå stödja personalen så att de kan hjälpa de här personerna på ett mer aktivt sätt.

Prostitution – en ickefråga

Det är svårt att undvika ämnet prostitution när man tar upp det här. Under 1970- 80- och 90-talen föreslog vissa debattörer statligt sanktionerad prostitution för personer med funktionsnedsättningar, något som möjligtvis bidragit till att det varit tyst om ämnet sedan dess. Jack Lukkerz säger att frågan om sex mot ersättning gör honom frustrerad eftersom den banaliserar sexualiteten.

– Jag tycker det är en olycklig och väldigt förenklad debatt. Man ser sexualitet som en drift som bara kan tillfredsställas med hjälp av en annan person. Och att ingen vill ha sex med en person med funktionsnedsättning utan ersättning. Jag tycker det är oerhört orättvist och nästan oförsämligt att antyda att sex mot ersättning skulle vara lösningen.

Jämfört med i Danmark, där det förekommer (men är mycket sällsynt), så är sexköp dessutom förbjudet i Sverige.

– Så det är en ickefråga. Man bör flytta fokus till att visa att det är en rättighet att kunna förstå sin sexualitet, sin kropp och sin lust. Alla ska kunna få stöd att utveckla tekniker att uttrycka sin sexualitet utifrån de förutsättningar man har. Man måste tänka bredare. Man kan onanera, det finns hjälpmedel, man kan titta på bilder och man kan fantisera. Man kan alltid göra någonting.

”Tänka brett och ta bort stigmat”

En annan besvärlig fråga är hur man ställer sig till porr. Han menar att man kan ha moraliska betänkligheter gentemot porren men att personal eller andra inte har rätt att föra över det på brukarna.

– Man kan ju tycka vad man vill om porr men det är ju faktiskt något som är lagligt. Man kan ha en massa synpunkter på porrindustrin, men det är en annan fråga och något vi i så fall får jobba med parallellt. Folk porrsurfar, det vet vi, så varför ska inte våra brukare få göra det? Vi kan inte sätta oss till doms över vad brukarna gör så länge det inte är olagligt.

Det handlar om att tänka brett och ta bort stigmat och skammen, menar han.

– Jag hoppas att alla ska ha tillgång till skildringar av sexualitet för att kunna bli kåta helt enkelt.

Jack Lukkerz anser att tillgången till nätet i sig är mycket positiv.

– Det gör till exempel att man kan bygga relationer oavsett geografiska avstånd. Man kan mycket väl ha sex med andra via kamera eller text eller ljud.

Attitydförändring på gång

Jack Lukkerz har en positiv syn på framtiden och tycker sig se en attitydförändring till frågor om sex och samlevnad. Förutom att handleda personalgrupper arbetar han deltid som lärare i specialpedagogik med inriktning på funktionshinder och där finns ett stort intresse bland studenterna kring frågorna.

– Jag tror att det kan handla om en generationsfråga. Bland de studenter jag möter finns ett stort intresse av att skriva uppsatser om sexualiteten. Vi kommer att se mer av den frågan på sikt, det är jag säker på, säger han.

Erik Tillander.

Tips från Jack Lukkerz:

1. *Fråga, lyssna, var intresserad. En vägledning om sexualitet, känslor och bemötande för dig som arbetar i en LSS-verksamhet.* Ett material som Malmö stad har tagit fram. Finns för nedladdning på: malmo.se (gå in på deras sökfunktion).

2. *Sexualundervisning på lättare svenska.* Ett material som RFSU Göteborg tagit fram. Finns för nedladdning på: rfsu.se (gå in på deras sökfunktion).

3) *Sexbyråns program* (UR) är bra. Gå in på: ur.se Klicka på UR Skola. Då kommer du till deras sökfunktion. Sök på Sexbyrån. På UR finns också *En timme om sexualkunskap i särskolan*, ett samtal med Lotta Löfgren Mårtenson.

4. *Mitt Privatliv.* (mittprivatliv.se). Funkar bäst som app i mobiltelefonen.

5. Forum Skill i Göteborg har tagit fram ett metodmaterial *Så funkar sex* och en film, med mera, som alla kan ha intresse av: forumskill.se

6. *Lätta Sexboken* av Inti Chavez Perez. Finns på LL-förlaget. Nätaadress: ll-forlaget.se

7. *Sex, kärlek och Aspergers syndrom* av Inger Jalakas. Alfabetaböcker, 2010.

8. *Autism: relationer och sexualitet* av Gunilla Gerland. Studentlitteratur, 2004.

9. *Hur gör man.* Av Lotta Löfgren Mårtenson. Kan beställas från: studentlitteratur.se Lotta har också skrivit *Drömmen om danskungen* (LL-förlaget) och bokserien om Emma. Läs mer på Lottas hemsida: lofgren-martenson.com

10. *När känslan tar över – sexualitet, utvecklingsstörning-autism.* Margareta Nordeman. Carlssons förlag, 2011.

11. *Asperger's Syndrome and Sexuality* av Isabelle Henault. Jessica Kingsley Publishers. 2005.

12. *Sexualitet paa dagsordenen.* Kan laddas ner från danska socialstyrelsen: socialstyrelsen.dk

Behoven styr på Forum Skill

Forum Skill är ett välmående socialt företag (icke vinstdrivande) som har en rad lyckosamma projekt bakom sig, de flesta med skönklingande namn som *Fördom och Stolthet*, *Så funkar sex*, *Mamas retro*, *Något har hänt* och *Tråd och Trade*.

An-Cii Hult och Mia Bobzow, som är två av tre som leder företaget, är själva medvetna om den nytta de gör. Det är viktigt att inte vara alltför ödmjuk gentemot kommun eller myndigheter, säger An-Cii Hult.

– De behöver visa upp resultat. Det är lätt att man lägger sig i en underordnad position när man söker pengar men man ska alltid komma ihåg att utan oss kan inte politikerna uppfylla sina mål. Man kan nog kosta på sig att också ställa krav.

Riktat sig mot behoven

Forum Skill startade sina verksamheter 2009 och har idag 30 anställda varav ungefär hälften med en funktionsnedsättning eller en bakgrund av psykisk ohälsa. Flera arbetstränar och många andra har daglig verksamhet enligt LSS.

Man skulle kunna säga att Forum Skill växer ungefär som ett träd med olika grenar i olika riktningar, lite slumpartat. Men det är också tanken: de skapar ett projekt och under arbetets gång upptäcker de nya behov. Då växer nya projektidéer fram och nya projekt skapas som svar på dagsaktuella händelser.

– Jag tänker att de människorna som kommer i vår väg, det är det vi blir. Det är klart att vi har våra femårsplaner men så fort det händer något i samhället eller det kommer något i vår väg, så kan vägen bli en annan, säger An-Cii Hult.

”Stoppa in i mallar”

En sådan gren på trädet är att arbeta med normer kring kärlek, kön och sexualitet tillsammans med personer med intellektuella funktionsnedsättningar.

An-Cii Hult och Mia Bobzow hade i sina tidigare möten med omsorgen tyckt sig se ett osynliggörande av hbtq-personer, att alla blev behandlade efter en slags standardnorm.

– Särskilt personal ville väldigt gärna ”normalisera” målgruppen och stoppa in dem i mallar. När en homosexuell man skulle gå ut kunde man säga: ”Jaha, ska du till din flickvän nu?” Det var som att funktionsvariationen var nog normbrytande och att det blev för mycket med ytterligare en, att de dessutom var homosexuella.

Brist på material om sex

Insikterna ledde fram till deras första projekt: *Fördom och stolthet*, som främst handlade om att synliggöra hbtq-frågor. De ville stödja personer med intellektuella funktionsnedsättningar att hitta sin egen könsidentitet och sexuella läggning. (Lotta Lövgren Mårtenssons, som skrivit flera artiklar i Intra, var för övrigt med som bollplank.) Men när de arbetade med det projektet, berättar Mia Bobzow, upptäckte de ett annat mycket stort behov.

På hemsidan (forumskill.se) går det att beställa material. Bland annat metodmaterial till *Så funkar sex* och *Fördom och Stolthet* plus böckerna *Mitt livs affär* och *Trivas på jobbet*.

På hemsidan presenterar sig Forum Skill sig som "en resursorganisation, som med mänskliga rättigheter som utgångspunkt, driver flera olika projekt och verksamheter." Här är ledartrojkan på kontorslokalens balkong, fr. v: An-Cii Hult, Bea Alger och Mia Bobzow.

– Många trodde det skulle handla om sex och samlevnad och blev lite besvikna. Vi hade ju trott att det redan fanns mycket sådant material.

Detta ledde fram till nästa projekt: *Så funkar sex*, som vi skrev om i Intra nr 1/2016 (finns i vårt nätarkiv).

Sexuellt våld

Tanken med de två projekten var att diskutera sexualitet i positiva termer, som något lustfyllt. Men medan de arbetade med det fick de också många berättelser om det motsatta, om sex som våld, som i sin tur ledde fram till ett projekt som i allra högsta grad är aktuellt just nu: *Något har hänt – om att må bättre efter sexuellt våld*.

– När vi fiskade efter positiva berättelser om sex kom det väldigt många berättelser från personer som varit utsatta för sexuellt våld och kanske inte ens kunnat skilja på vad som var sex och vad som var våld. Det är många inom målgruppen som varit utsatta, men inte sökt hjälp.

Ska bli bok och film

Just nu samlar de målgruppens erfarenheter och strategier för att må bättre efter att ha blivit utsatta. Mia Bobzow säger att det är berättelser om motstånd och om att söka stöd som sedan ska sammanställas i en bok och en film.

– 2019 kommer det finnas tillgängligt material. Och

redan nu finns en blogg, nagotharhant.se där det går att läsa om projektet. Man kan också lyssna på *Något har hänt-podden*.

Blanda målgrupper

Forum Skill siktar inte in sig på en speciell målgrupp utan de låter, som de säger, "behoven styra". Det gör i sin tur att olika målgrupper blandas som i **Mamas retro**, en affär som tar hand om, och säljer, begagnade barnkläder. Där arbetar personer med intellektuella funktionsnedsättningar sida vid sida med unga med psykisk ohälsa.

Att söka pengar för en verksamhet med blandade målgrupper var inte helt enkelt från början, säger An-Cii Hult. Men där har det skett en förändring.

– Det har ju visat sig vara en succé att blanda målgrupper. På det sättet blandar man erfarenheter och kunskaper och det är verkligen givande för alla. Det är den bästa grej vi gjort.

Trivas på jobbet

Ytterligare ett projekt som i hög grad rör personer med intellektuella funktionsnedsättningar och autism handlar om det sociala samspelet på jobbet.

– Problemet är ofta inte själva jobbet, att lösa arbetsuppgiften, utan för många handlar det om det sociala, alla koder och osynliga regler.

Tankarna resulterade i en bok, *Trivas på jobbet*, som

ska fungera som en handbok till kurser för en bättre arbetsmiljö på arbetsplatsen.

– Boken är jätteviktig i våra olika verksamheter, säger An-Cii Hult. Tack vare den har vi fått många uppdrag från andra företag, föreningar och organisationer där man jobbar med de här grupperna.

”Skapa trygg kontext”

– Vi försöker skapa en trygg kontext här på Forum Skill, fortsätter An-Cii Hult. Vi lägger ner mycket tid på systematiskt arbetsmiljöarbete och är noga med strukturer när vi planerar ett projekt. Och vi ser till att utbilda de anställda och deltagarna.

När man har gjort det kan man också släppa mycket av ansvaret.

– Då behöver vi i ledningen inte detaljstyra någon verksamhet. Vi lägger också ner medel på handledning för våra anställda. Svårigheter uppstår ju alltid när man jobbar med svåra grupper men då får man ta hand om det.

Målgruppen med i alla led

En annan sak är den iögonfallande mängden av olika sorters material som de arbetar fram i så gott som varje projekt: handböcker, filmer, bilder, hemsidor på nätet, bloggar och så vidare. Det handlar om tillgänglighet, säger Mia Bobzow.

– Alla tillgodogör sig information på olika sätt. Somliga fördrar att läsa, medan andra hellre ser på bilder eller film. Det handlar om att försöka nå alla i målgruppen.

För att projektet ska bli bra behövs det, anser Mia Bobzow, ett nära samarbete med den målgrupp som projektet vänder sig till.

– De måste vara med från början. Vi ser till att få en bra referensgrupp och sedan ha den representerad i alla led. När vi gör ett material har vi alltid målgruppen med.

”Det viktiga är att vi skapar en trygg miljö på Forum Skill”, tycker Mia Bobzow, Bea Alger och An-Cii Hult.

Har träffat nyckelpersoner

De säger att de också har haft lite tur.

– Vi hade nog turen att träffa bra nyckelpersoner, särskilt på Göteborgs stad och på regionen, folk som trott mycket på oss från början och det har betytt mycket för oss, säger An-Cii Hult.

– Ja, från början hade vi ju inget konkret. Vi kunde inte visa vad vi kunde, utan hade bara en massa idéer. Men när vi hade skapat Mamas Retro och hade färdiga metodmaterial gick det lättare. Då kunde vi visa vilka vi är och vad vi vill, säger Mia Bobzow.

Nu har de ett gott rykte och makthavare och myndighetspersoner vet att de har koll på vad de gör. Mia Bobzow fortsätter:

– De kan säga ”ok, vi fattar att ni kan den här målgruppen” och sedan lägga sig helt platta.

Ligger lite för långt fram

Inför vissa projekt har de från början fått lite motstånd. Men det har aldrig hindrat dem från att gå vidare, säger An-Cii Hult.

– Ibland kan jag tänka att vi är lite tidiga, att andra inte riktigt ”är där än”, men när vi stött på något hinder har vi tänkt på hur vi ska gå runt det. Vi och staden har ju ett gemensamt uppdrag och vi vet hur vi ska ta oss fram. Även om vägen kan vara lite kringelkrokig.

Text och bild: Erik Tillander.

Mamas Retro startade som ett arvsfonds-projekt 2011 och har ”dubbla affärsidéer”:

- * Att sälja varor i affären.
- * Att erbjuda arbetsplatser till Arbetsförmedlingen och daglig verksamhetsplatser till kommunen.

Mamas Retro har blivit uppmärksammat på flera sätt:

2015 fick de Allmänna Arvsfondens guldkorsonspris som går till ett projekt som på ett ”förtjänstfullt sätt genomfört sitt projekt och dessutom överlevt efter det att Arvsfondens finansiering har upphört”, som det står på Arvsfondens hemsida.

Samma år vann Mamas Retro utmärkelsen REVES Excellence Award 2015 i tävlan med 37 andra nominerade organisationer.

På Forum Skills avknoppning

Mamas Retro

jobbar personer med intellektuella funktionsnedsättningar sida vid sida med ungdomar med psykisk ohälsa.

”Många goda möten”

Johanna Fribergs bästa tips till andra som vill satsa på att blanda målgrupper: ”Våga göra det”.

Bara något kvarter från Forum Skills kontorslokaler har ett av deras projekt sin affärslokal: Mamas retro, som är en second hand-affär med barnkläder, mammakläder och leksaker. Johanna Friberg är handledare och föreståndare för LSS-verksamheten:

– Läget är bra. Det är många barn och föräldrar i rörelse här eftersom det ligger både förskolor, barnvårdscentral och barnbokhandel i området.

Johanna Fribergs anställning var från början en menad som arbetsträning, förmedlad av Arbetsförmedlingen. Det var hösten 2011, just då affären öppnades. Då led hon av psykisk ohälsa och hade varit sjukskriven en längre tid.

– De flesta som är anställda på Forum Skill har börjat här eller i något annat projekt, säger hon.

Blandade målgrupper

I affären arbetar personer från två olika målgrupper, dels personer som tillhör LSS personkrets 1 och som är berättigade till daglig verksamhet, dels personer med psykisk ohälsa som kommer från Arbetsförmedlingen och som får en anställning som arbetsträning. Fördelningen är ungefär fifty-fifty säger Johanna Friberg.

– Sammansättningen har varierat mycket genom åren, beroende på vilka politiska beslut som fattats och vad som händer på Arbetsförmedlingen. De som kommer från kommunen och har daglig verksamhet enligt LSS är inte så beroende av politiska beslut, de bestämmer själva hur de vill och kan jobba.

Hur går det att blanda målgrupper?

– Det blir många goda möten mellan människor med olika erfarenheter och kunskaper. Det ger oss möjlighet att samarbeta, stötta varandra och att hjälpas åt. Vi har märkt att detta har bidragit till större förståelse att alla här har olika förutsättningar.

Finns det problem med ”blandningen”?

– Vissa personer stannar en kortare tid, de som arbetstränar jobbar sex månader, medan vissa andra väljer att vara kvar längre, kanske flera år. Det kan upplevas som att gruppen ständigt förändras. Men det kan vara både positivt och negativt.

Hur tar ni hand om eventuella problem?

– Vi tycker att vi blivit bra på att ta upp saker som händer på arbetet och prata om det, för att problem ska lösas så fort som möjligt. Sen har vi regelbunden handledning där eventuella problem kan tas upp. Även chefer inom Forum Skill finns tillgängliga om det inte går att lösa problem.

Har du några tips till andra som vill göra samma sak?

– Våga göra det.

Knorrande från konkurrenter?

Verksamheter av det här slaget kan ibland upplevas som konkurrenter på den öppna marknaden, till andra företag som som säljer liknande varor eller tjänster. Och då brukar det knorras en del.

Har du hört något sådant?

– Inte jag personligen men jag har ju hört att diskussionen kan komma upp på till exempel mässor. Kritiken brukar vända när vi förklarar hur vi jobbar. Vi anställer ju sådana som stått långt ifrån arbetsmarknaden för att de ska ha en meningsfull sysselsättning och när vi säger att vi är ett socialt företag så betyder det att vi inte tar ut någon vinst, utan att allt går tillbaka till verksamheten för att utveckla den. Så jag tycker inte det är så svårt att motivera.

Text och bild: Erik Tillander

Bra att veta om intellektuell funktionsnedsättning!

Av SvenOlof Dahlgren, leg. psykolog och fil.dr.

Att ha en intellektuell funktionsnedsättning (If) innebär svårigheter att bygga upp ny kunskap och använda den i sin vardag. Den kan också innebära svårigheter inom andra kognitiva områden.

Här kommer tre områden att beskrivas som påverkas för samtliga personer med If:

- förmågan att byta perspektiv (s.k. Theory of Mind, ToM),
- förmågan att föra ihop delar till en sammanhängande helhet (s.k. Central Koherens, CK), samt
- förmågan att reglera det egna beteendet (s.k. Exekutiva Funktioner, EF).

Genomgången är byggd på internationellt publicerade studier fram till januari 2017. Det finns dock inte någon större mängd studier. Dessutom är personer med If sällan själva fokusgruppen utan deltar oftast som jämförelsegrupper med andra diagnoser.

Generellt sett visar resultaten att ToM, CF och EF ligger i nivå med utvecklingsåldern. Men inom samtliga förmågor finns undantag där personer med specifika diagnoser tillsammans med If presterar lägre och ibland högre än förväntat på tester som mäter ToM, CF och EF. Det innebär alltså att prestationen inte kan förklaras av utvecklingsålder.

Theory of mind (ToM)

Att ha en förmåga att byta perspektiv (ToM), är nödvändigt för att förstå andra människor. Förmågan innebär:

- Att man förstår att man själv och andra har känslor, tankar och föreställningar om omvärlden.
- Att allas tankar och föreställningar kan vara en sann eller en falsk bild av verkligheten.
- Att dessa tankar, föreställningar och känslor påverkar allas beteenden.
- Att människor kan ha olika uppfattningar om verkligheten trots att man har samma erfarenhet eller befinner sig i en och samma situation.

ToM utvecklas gradvis under barnens uppväxt.

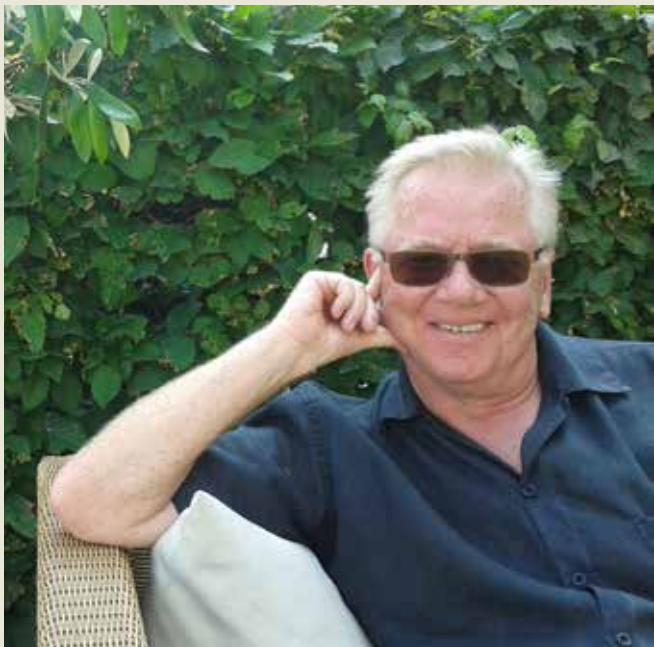
Under första året utvecklas förmågan till *joint attention* (gemensamt uppmärksamhetsfokus). Från att känna igen och hålla kvar ögonkontakt med någon annan till att sedan snabbt kunna växla mellan motpartens ögon och det objekt som motpartens ögon tittar på.

Från sex månader kan barnet följa en annan människas blick till objekt som finns i omgivningen.

Vid nio till 12 månaders ålder utvecklas förmågan att peka på objekt som finns utom räckhåll för att någon annan ska kunna ge barnet föremålet.

Sist, **från 12 månader**, utvecklas barnets förmåga att peka för att få andra människor att uppmärksamma det aktuella objektet. Det sista stadiet är första tecknet på förståelse av andras intentioner. Vilket kan ses som ett av de första tydliga tecknen på att ToM håller på att utvecklas.

Nu utvecklas också förmågan till låtsaslek där förmågan att ta andras roller och perspektiv utvecklas gradvis.

SvenOlof Dahlgren, leg. psykolog och fil.dr. har sedan mitten av 1980-talet intresserat sig för kognitiva förmågor hos barn, ungdomar och vuxna med olika former av funktionsnedsättningar. År 2002 disputerade han på psykologiska institutionen vid Göteborgs universitet. Avhandlingen handlade framförallt om hur barn med autism, Asperger syndrom och DAMP/ADHD bearbetar information från omvärlden. SvenOlof har skrivit boken "Varför stannar bussen när jag inte ska gå av" (Liber, 2007) som handlar om hur man kan förstå barn, ungdomar och vuxna med autism, Aspergers syndrom och DAMP/ADHD.
E-post: svenolof@huh.se

Vid fyra års ålder börjar man förstå att andra personer kan ha en annan uppfattning om verkligheten än vad man själv har (första gradens ToM är utvecklad). Nu leker barnen tillsammans, byter roller och deltar gemensamt i ömsesidig låtsaslek.

Vid sju års ålder kan man förstå att andra kan föreställa sig att en tredje persons uppfattning om verkligheten skiljer sig från övrigas, trots att man har samma erfarenhet eller befinner sig i en och samma situation (dvs man har förmågan till ToM).

Generellt sett har personer med intellektuell funktionsnedsättning ToM i nivå med utvecklingsåldern. Det finns dock undantag t.ex. kan man förutsätta att personer med intellektuell funktionsnedsättning tillsammans med autism, Fragil X, cerebral pares, som inte har ett talat språk, samt personer med Downs syndrom, har en bristande ToM som inte kan förklaras av utvecklingsåldern.

Om man har bristande ToM blir omvärlden, framförallt mänskligt beteende, svår att förstå. Man förstår inte varför en persons sätt att agera förändras trots att omgivningen eller situationen ser exakt likadan ut.

Hugo busar med ett äldre syskon. Efter en stund så tröttnar syskonet på leken men Hugo vill fortsätta.

Till slut blir syskonet argt och skäller på Hugo. Hugo förstår inte varför, han har ju bara agerat på samma sätt hela tiden.

Ann, en 42 årig kvinna kommer hem med en taxi från den dagliga verksamheten några timmar tidigare än vanligt på grund av att den dagliga verksamheten behövde stängas akut. Verksamheten hade inte kunnat nå föräldrarna, trots flera försök, för att informera om förändringen. Då Ann kom hem var ingen hemma, grannarna observerade detta och tog hand om Ann som sa "de ska ju vara hemma när jag kommer från skolan".

Första situationen beskriver hur svårt det är för en person med bristande förmåga att byta perspektiv, att förstå att syskonet tröttnat på leken. Hugo upplevde situationen annorlunda än syskonet och kunde inte avläsa syskonets reaktioner innan han blev arg.

Det andra exemplet visar på hur plötsliga förändringar av verkligheten blir helt oförståeliga för Ann.

Sociala regler kan förefalla onödiga och svårförståeliga vid bristande ToM:

Varför kan jag inte stanna kvar på skolgården och leka när de andra i klassen går in från rasten till nästa lektion?

Varför måste jag sitta kvar vid matbordet när jag ätit färdigt?

Omvärlden blir centrerad till dig och allt som sägs är riktat till dig.

Maria har tidigare fått veta att hennes favoritmat ska serveras i skolmatsalen. Hon hör nu hur hennes assistent pratar om vad hon ska äta när hon kommer hem och tror att det är då hon ska få god mat. Därför blir hon ledsen och arg när favoritmaten serveras i matsalen.

Exemplet visar hur personer som inte har ToM uppfattar att allt som sägs runt omkring hen är riktat mot hen. Trots att den som pratar är noga med att rikta sitt samtal till den det gäller.

En person med bristande förmåga till ToM kan upplevas provocerande av omgivningen. Trots att personens uttryck egentligen bara handlar om hans utforskande av världen, dvs. att kontrollera reaktioner på det egna beteendet hos andra. Framförallt gäller det när reaktionerna från omgivningen varierar mellan olika personer eller om en och samma person ändrar sin reaktion på samma beteende. Personen förstår inte heller vilken information som krävs för att omgivningen i sin tur ska förstå vad hen önskar.

Elin leker med en studsboll i vardagsrummet. Hennes bror ser henne och skrattar. Mamman kommer in i rummet och blir arg, och säger "Du får inte leka med bollen här...!". Då pappan ser henne så ler han bara och låter henne fortsätta. Elin fortsätter leka med bollen och blir förvånad då mamma blir jättearg.

Elins mamma upplever sitt barns beteende som provocerande. Elin däremot förstår inte varför deras föräldrar reagerar olika.

Central koherens (CK)

Människan strävar efter för att förstå sin omvärld genom att föra ihop delar till meningsfulla helheter.

Redan på tidigt 1980-tal formulerades en teori om socialt samspel utifrån forskning på visuell perception. Man menade att ju mer man tolkade bilden utifrån helheten (s.k. fältberoende) desto mer beroende var man av andras åsikter och andras ståndpunkter, medan personer som kunde se detaljerna utan att påverkas av helheten (s.k. fältoberoende) inte påverkades av vad som var den sociala normen eller andras åsikter.

Teorin utvecklades vidare till teorin om s.k. central koherens.

Central koherens är ett sätt att bearbeta informationen från omvärlden, en kognitiv stil, som karaktäriserar individens strävan att försöka söka efter meningsfulla helheter, oavsett om det rör sig om bilder, situationer eller människors beteende. Den här kognitiva stilen varierar från stark central koherens ("ser skogen men inte alla träd") till svag central koherens ("ser varje enskilt träd för sig").

Ett exempel på en extrem form av svag central koherens vore om en person tittade på en bil utifrån alla detaljer (backspeglar, hjul, framdörr, bakdörr, ruta etc.) utan att föra ihop detaljerna till en helhet (bilen). I det typiska fallet (stark central koherens) skulle en person som var intresserad av en specifik detalj i alla fall se bilen först innan hen såg den aktuella detaljen (t.ex. backspegeln).

Skillnaden mellan svag central koherens och stark koherens i befolkningen i stort är sannolikt begränsad. Det innebär att den kognitiva stilen, oavsett om man har en svag eller stark central koherens, inte skapar några problem i vardagen. Det är först då stilen hamnar utanför den vanliga variationen som problem med svag central koherens kan uppstå.

Det finns liten kunskap om hur central koherens utvecklas. Sannolikt är spädbarnet mer detaljberoende än det lite äldre barnet, samtidigt som strävan efter att föra ihop delar till meningsfulla helheter blir alltmer uttalad med barnets ålder.

Det finns nästan inga studier på personer med intellektuell funktionsnedsättning och central koherens förutom enstaka studier på barn med autism och barn med Williams syndrom.

Man antar att generellt så följer personer med intellektuell funktionsnedsättning den typiska utvecklingen. Det vill säga att det generellt sätt inte finns några större svårigheter för barn med intellektuell funktionsnedsättning utifrån svag central koherens. Däremot förefaller barn och ungdomar med Williams syndrom respektive autism ha svag central koherens. Det innebär att de ofta reagerar på detaljer i sin omgivning, detaljer som vi andra inte alls reagerar på.

En flicka kom in i ett klassrum. Läraren försökte få henne uppmärksam på tavlan men misslyckades. Flickan hade hela sin uppmärksamhet riktat mot en

bokhylla där papper och böcker låg i en enda hög. Böckerna hade olika färger och var olika stora.

En pojke hade svårt att gå hem från den dagliga verksamheten. Framförallt var det svårt att gå ett stycke på kullerstenar då de var lagda enligt ett mönster. Han upplevde mönstret som mycket påträngande och hade svårt att veta var han skulle sätta fötterna.

En pojke hade väldigt svårt att gå in till den gemensamma samlingen i skolans aula eftersom han tyckte att alla elevers olika färger tog hans uppmärksamhet från det som hände på scen. Han behövde medvetet tränga bort dessa intryck vilket gjorde att han var väldigt trött efter samlingen och inte orkade med resten av skoldagen.

"Han upplevde mönstret som mycket påträngande och hade svårt att veta var han skulle sätta fötterna."

Exekutiva funktioner (EF)

EF, består av en mängd olika förmågor som alla har att göra med hur vi ska agera för att nå ett mål. När vi sedan börjar agera för att nå vårt mål behöver vi kunna utvärdera det vi gör för att se om det är ett bra sätt eller inte.

Om utvärderingen leder till att vi förstår att vi inte kommer att nå målet om vi fortsätter göra som vi gör, behöver vi kunna förändra vårt beteende för att nå målet. EF har stor betydelse för att lösa alla sorters problem från logiskt/abstrakta till praktiskt/konkreta.

När vi hamnar i nya och ovana situationer eller när vi ska anpassa en kunskap till en ny situation är EF viktiga. EF spelar också en stor roll i konfliktsituationer och kompromisser där man ständigt behöver planera, agera, utvärdera och vid behov förändra eller stoppa sitt beteende. Det krävs välfungerande EF för att kunna avbryta automatiserade beteenden, avbryta oönskade beteenden men också påbörja och avsluta en aktivitet.

EF är nödvändigt för att vi till fullo ska kunna förstå vår omvärld och utifrån den förståelsen veta hur vi ska agera. Att förstå en händelse kräver att man förstår att den består av flera separata händelser som påverkar varandra. Man måste utvärdera varje enskild händelse, dra slutsatser ifrån dessa, värdera all information utifrån händelsen i relation till tidigare erfarenheter samt, om det krävs, förändra det egna beteendet utifrån situationen som uppstått.

Personer med intellektuell funktionsnedsättning följer vanligtvis den typiska utvecklingen det vill säga förmågan hänger ihop med utvecklingsåldern. Det gäller även en del barn med ett definierat syndrom som t.ex. Prader-Willis syndrom.

I den typiska utvecklingen kan man se tidiga tecken på att EF utvecklas redan under senare delen av barnets första år:

- Vid 6 månader kan barnet låta bli att ta på saker som de blivit varnade för t.ex. ett el-uttag. Mellan 9 och 11 månader kan barnet lägga upp en strategi för hur hen ska få tag i ett objekt som är utanför dess räckvidd.

- Vid tre års ålder kan barnet lösa problem som innehåller få regler (t.ex. om en sak är röd så lägg den här, men om den är blå så lägg den där) dvs man har en förmåga att planera, styra och byta uppmärksamhetsfokus.
- Vid 5–6 år börjar barnet kunna ändra sitt beteende efter förutsättningarna t.ex. om sorteringsprincipen varit färg men ändras till form så klarar de av att byta sorteringsprincip, dvs man kan utvärdera, förändra och stoppa (inhibera) ett beteende.
- Vid 7 års ålder finns alla förmågor som vuxna har, dock ej fullt utvecklade. Det finns en grundläggande förmåga att planera, kontrollera impulser, hålla regler aktuella, rikta uppmärksamheten, skifta riktningen på uppmärksamheten, utvärdera beteendet och förändra om nödvändigt.
- Sena tonår – fullt utvecklat.

Det finns dock studier som visar att barn och ungdomar med andra syndrom har svårigheter inom EF som inte kan förklaras av utvecklingsåldern:

- Personer med Downs syndrom har flera svårigheter som inte kan förklaras av mental ålder. De har ofta stora svårigheter att bygga upp en strategi (planera) för att lösa ett problem, oavsett hur problemet ser ut. Hur ska jag till exempel ta mig från skolan till farmor? När behöver jag gå för att vara framme klockan 15:00? Hur lång tid tar det att göra sig i ordning på morgonen för att hinna med bussen till skolan? Arbetsminnet är ofta sämre, när det krävs språklig förmåga. Detta tillsammans med svårigheter att stoppa en handling påverkar ofta frekvensen av utmanande beteenden. Med hjälp av t.ex. bildstöd kan man underlätta eftersom det visuella arbetsminnet ofta ligger i nivå med utvecklingsåldern. Många har svårigheter att hålla flera saker aktuella samtidigt (t.ex. om en instruktion innehåller fler än ett moment kommer man bara ihåg delar av instruktionen) och kan ha svårt att växla uppmärksamhetsfokus (t.ex. växla mellan prat och spel på surfplatta).
- Personer med Williams syndrom kan ha svårigheter att hålla koncentrationen och uppmärksamheten uppe samt stoppa pågående handlingar eller impulser. Likt personer med Downs syndrom så har man ofta svårigheter att bygga upp en strategi (planera) för att lösa ett problem, oavsett hur problemet ser ut.
- Personer med Fragilt X tillsammans med utvecklingsstörning har generellt sett svårt att stoppa

impulser eller pågående beteende på grund av bristande EF (s.k. inhibitorisk kontroll). Man kan t.ex. ha mycket svårt att avsluta det man håller på med när det är dags att äta mat, trots flera uppmaningar från omgivningen att sluta med aktiviteten och komma till matbordet. Svårigheten kan också påverka det sociala samspelet. En person med bristande inhibitorisk kontroll, har ofta svårt att vänta på sin tur, lyssna på andra och avbryter gärna den som talar. Ibland kan hen plötsligt byta samtalsämne och pratar om något helt annat, utan att upptäcka att ingen annan är intresserad. Det kan leda till att hen lämnas ensam.

”Många personer med autism når aldrig stadiet att lägga ifrån sig problemet för att sedan lösa det men med en annan strategi.”

- Personer med autism har ibland stora svårigheter att bygga upp en strategi (planera) för att lösa ett problem. Andra studier visar på svårigheter att förändra sitt beteende. Att t.ex. behöva gå en annan väg till den dagliga verksamheten för att den vanliga vägen är upprädd kan vara svårt att klara av. Det kan till och med leda till att man inte kommer fram till den dagliga verksamheten eller att hela dagen blir förstörd. Man fastnar också ofta i en och samma lösningsstrategi trots att den inte är framgångsrik. Ett känt problem för alla som löser korsord eller Sudoku är att man ibland inte hittar lösningen. Man försöker om och om igen men kan inte se hur man ska lösa problemet. Man fastnar i en lösningsstrategi. Man lägger ifrån sig korsordet eller Sudokun och gör något annat. När man sedan kommer tillbaka och påbörjar kryssandet eller ”Sudokuandet” så upptäcker man hur man ska lösa hela uppgiften ganska snabbt. Många personer med autism når aldrig stadiet att lägga ifrån sig problemet för att sedan lösa det men med en annan strategi. Har man lagt ifrån sig arbetet kommer man tillbaka till den felaktiga strategin. Det här gäller inte bara avancerade teoretiska problem utan kan också visa sig i små enkla problem som att öppna en burk. En del barn med autism har också uppmärksamhetsproblem, framförallt med att skifta uppmärksamhet mellan olika informationskällor. Det finns även studier som visar att barn med autism har svårigheter att stoppa pågående beteenden.

trots att den inte är framgångsrik. Ett känt problem för alla som löser korsord eller Sudoku är att man ibland inte hittar lösningen. Man försöker om och om igen men kan inte se hur man ska lösa problemet. Man fastnar i en lösningsstrategi. Man lägger ifrån sig korsordet eller Sudokun och gör något annat. När man sedan kommer tillbaka och påbörjar kryssandet eller ”Sudokuandet” så upptäcker man hur man ska lösa hela uppgiften ganska snabbt. Många personer med autism når aldrig stadiet att lägga ifrån sig problemet för att sedan lösa det men med en annan strategi. Har man lagt ifrån sig arbetet kommer man tillbaka till den felaktiga strategin. Det här gäller inte bara avancerade teoretiska problem utan kan också visa sig i små enkla problem som att öppna en burk. En del barn med autism har också uppmärksamhetsproblem, framförallt med att skifta uppmärksamhet mellan olika informationskällor. Det finns även studier som visar att barn med autism har svårigheter att stoppa pågående beteenden.

- Barn och ungdomar med cerebral pares har i studier visat sig ha svårigheter att hålla kvar uppmärksamheten (bristande uthållighet) samtidigt som man kan ha svårigheter att skifta uppmärksamhet mellan olika informationskällor. Det innebär t.ex. att instruktioner bör presenteras på ett enda sätt, inte kompletteras så att uppmärksamheten behöver riktas mellan olika källor.

LSS-utredningen har hamnat snett!

Hösten 2015 bjöd Socialdepartementet in ett 30-tal organisationer och assistansutförare för att få deras synpunkter inför den kommande LSS-utredningen. Men när direktiven till utredningen presenterades i maj 2016 visade det sig att ingen av organisationernas synpunkter hade beaktats.

Fokus i direktiven ligger på kostnader och besparingsmöjligheter. En skrämmande formulering är den om att nya eller förbättrade insatser i LSS ska kunna finansieras med pengar från assistansen. Samtidigt är ambitionen att spara än mer på assistansen. En ekvation som absolut inte går ihop. Direktiven saknar framförallt skrivningar som syftar till att värna människovärdet och att LSS ska tjäna till att ge människor ett värdigt liv.

Regeringen utsåg en politisk motståndare som ensamutredare. Hon hade inte några djupare kunskaper om LSS och personlig assistans. Nästa överraskning var att utredningen ska vara klar i oktober 2018, alltså precis efter riksdagsvalet. Vad är syftet med detta? Vi kan bara spekulera och gissa.

Missar värdefulla kunskaper

I utredningens expertgrupp fick funktionshindersrörelsen endast två platser. En till varje paraplyorganisation, Funktionsrätt Sverige och Lika Unika. Det i sig gör att utredningen går miste om värdefulla kunskaper inom området och även missar när det gäller en korrekt historiebeteckning av LSS-lagen. I referensgruppen med funktionshindersorganisationerna har vi gång på gång behövt förklara och berätta om LSS tillkomst och tydliggöra syftet.

Följande myndigheter är representerade i utredningens expertgrupp: Myndigheten för delaktighet, Försäkringskassan, Socialstyrelsen, SKL (Sveriges Kommuner och Landsting), Inspektionen för Vård och Omsorg, Finansdepartementet samt två platser från Socialdepartementet. Alla myndigheter har sin naturliga plats i denna utredning, men brukarnas perspektiv har definitivt blivit lidande på grund av att vi inte har en större representation i utredningen.

Som komplement har utredningen valt att ge funktionshindersorganisationerna en egen referensgrupp till utredningen, bestående av åtta handplockade organisationer.

Det finns ytterligare referensgrupper till utredningen, varav en är lite speciell, som den politiska referensgruppen. Den är egentligen inte en referensgrupp i ordets rätta bemärkelse, utan mötena sker mer i form av enskilda samtal om LSS, där politiker från varje parti träffar utredaren i ett enskilt samtal om LSS. De får då framföra sitt partis synpunkter vid ett tillfälle. Hur detta kan bli bra samtal, när olika politiska motståndare ska förklara sitt partis ståndpunkter inför

Thomas Jansson är ordförande i Riksförbundet FUB.

en politisk motpart, kan man undra över. Man hade gärna velat lyssna på hur samtalet utvecklade sig. Om det blev politisk pajkastning eller ett sakligt samtal i konstruktiv anda? Men detta vet vi inget om.

Började i fel ordning

När sedan utredningen startade, så gjorde man det svårt för sig genom att börja i fel ordning. Man började med att diskutera huvudmannaskapet. Den gamla LSS-kommittén satt under nästan hela sin utredningstid och funderade på huvudmannaskapsfrågan. Det de kom fram till var att det måste utredas mera, för man klarade inte av att lösa frågan.

Grundproblemet är vad som menas med huvudmannaskapet. Gäller det finansiering, beslutande eller utförande? Här måste man tänka till ordentligt. Hittills har frågan enbart gällt den personliga assistansen. Ska staten eller kommunerna vara huvudman för insatsen? Där glömde man bort att det är Landstinget som är huvudman när det gäller insatsen Råd och Stöd. Hur tänker man kring det? Ska man göra om huvudmannaskapet där också?

En annan fråga som låg tidigt i utredningen var att se över vem eller vilka som har rätt att tillhöra LSS. Inte heller detta är en lätt fråga att ge sig i kast med.

Hur ser handläggningen ut

Hade utredningen först börjat med att se över hur dagens handläggning av de sökta insatserna går till så tror jag att andra frågor löst sig under vägen. Då hade man snabbt kunnat konstatera att rättsosäkerheten för den enskilda individen är satt ur spel, både av kommunerna och Försäkringskassan.

Därefter hade de kunnat tagit sig an frågan om hur kvaliteten på insatserna ser ut. Det är just här man kan lösa en hel del av LSS-problemen. Ett allvarligt problem i sig är att många utförare inte arbetar med tillräckliga högt ställda kvalitetskrav, utan främst är ute efter att tjäna pengar. Tack och lov överväger de goda exemplen, där man bedriver bra och kvalitets-säkrade verksamheter, som utredningen med fördel hade kunnat dra slutsatser av.

Prejudicerande domar – ett systemfel

LSS är en lagstiftning med många insatser som ska passa många olika individer vid olika tidpunkter i livet. Det är en extremt individuell rättighetslagstiftning, som alltid ska utgå ifrån det individuella behovet. Här kan man ifrågasätta om det överhuvudtaget går att få prejudicerande domar, när det överhuvudtaget inte finns två personer som lever 100 procent lika. Hur kan man då använda en dom där en enskild person är målsägande och sedan jämföra den med de insatser som en helt annan person med helt eller delvis skilda behov behöver. Här har vi ett stort systemfel. Om utredningen inkluderat denna problem-beskrivning i sitt arbete hade den kunnat göra verklig skillnad.

LSS är konstruerat lite som ett korthus, där insatserna samverkar och överlappar varandra. Detta har till följd att om man ändrar en insats så påverkas andra insatser också.

Hur påverkar nya fakta utredningen?

Min förhoppning är att utredningen tar till sig av den omfattande kritik som har framkommit, lyssnar på kraven från funktionshinderrörelsen och radikalt ändrar intentionerna med utredningen. Ska utredningen genomföras måste ambitionen vara att stärka LSS, inte som nu ha fokus på minskade kostnader och långsiktiga besparingar. Det är en viktig signal till regeringen.

Frågor till LSS-utredningen:

Under tiden utredningen pågått har jag samlat på mig några frågor som jag gärna vill ställa till utredarna med hopp om tydliga svar:

- *Har ni analyserat hur de övriga insatserna inom LSS uppfyller sitt syfte, utöver den personliga assistansen?*
- *Hur säkerställer utredningen att personer som har svårigheter med att uttrycka sin vilja, får det beslutsstöd de behöver UTAN att de fråntas sin rätt att bestämma själva?*
- *En nyligen publicerad rapport "Det handlar om miljarder. En metodanalys av hur assistansfusket bedöms av svenska myndigheter", från Statsvetenskapliga institutionen vid Lunds Universitet, underkänner helt den metod som använts i statliga utredningar för att bedöma omfattningen av svinnet inom den statliga assistansen. Hur påverkar dessa nya fakta utredningen?*
- *Hur ser utredningen på det faktum att direktiven går emot FN:s övervakningskommittés rekommendationer till svenska staten? Är det något utredningen tagit upp eller kommer att ta upp till diskussion med regeringen?*

Så här skriver FN:s övervakningskommitté:

43. Kommittén uttrycker oro över att den statligt finansierade personliga assistansen har dragits in för ett antal personer sedan 2010 på grund av en ändrad tolkning av "grundläggande behov" och "andra personliga behov", och att personer som fortfarande får assistans drabbats av kraftiga minskningar utan kända eller till synes motiverade skäl. Kommittén är vidare oroad över det rapporterade antalet beslutade insatser enligt den svenska lagen om stöd och service som inte verkställs.

44. Kommittén rekommenderar att konventionsstaten säkerställer att program för personlig assistans ger tillräckligt och rättvist ekonomiskt stöd för att säkerställa att en person kan leva ett självständigt liv i samhället.

Källa: www.manskligarattigheter.se/sv/crpd-kommittens-slutsatser-och-rekommendationer-till-sverige-1-a-rapporten-april-2014-1 (Rätt att leva självständigt och att delta i samhället (art. 19).)

"Det saknades resurser"

Det säger Désirée Pethrus (KD) i en intervju i Dagens Samhälle efter att mitt i sommaren ha hoppat av uppdraget som utredare av LSS.

Vårt tips är att hon fick kalla fötter när hon märkte vilken het potatis hon fått i knät.

Den nya LSS-utredaren **Gunilla Malmberg** är född 1952. Hon är i grunden socionom, har arbetat i socialtjänsten i Stockholms kommun och har varit kanslichef för ersättningsnämnden, samordnare för minnesmärke efter flodvågskatastrofen samt lett hjälpmedelsutredningen.

Gunilla Malmberg började arbeta med LSS-utredningen den 1 augusti i år.

LSS-utredningen ska vara klar senast 1 oktober 2018.

HH

Gunilla Malmberg.

Personer med autism löper avsevärt större risk att dö i förtid och risken att de ska begå självmord är tio gånger högre än för resten av befolkningen. Tatja Hirvikoskis forskningsresultat är alarmerande – läs mer i förra numret av Intra (2/2017). Själv är hon också engagerad i ett projekt med syftet att minska stressen för personer med autism och därmed bidra till att minska risken för psykisk ohälsa.

Minskad stress med anpassad mindfulness

En gång i veckan förvandlar Carina Eriksdotter, fysioterapeut, och Anne Luoto, specialpedagog och terapeut, ett konferensrum på Habilitering och Hälsa i Stockholm, till ett rum för yoga och meditation. De flyttar bord och stolar till en ände av rummet och fyller golvytan med kuddar och yogamattor.

– Det är en grupp på ungefär tio personer. De lär sig meditera, vi har yogaövningar och de lär sig en lig-gande övning, kroppsskanning, då man går igenom kroppen mentalt, säger Anne Luoto.

Beforskat område

MBSR – *Mindfulnessbaserad stressreduktion*, har sedan tidigare visat sig ge mätbar minskning av stress och har, som det brukar heta, god evidens. På Habilite-ring och Hälsa handlar det om att anpassa program-met till personer med autismspektrumdiagnos (utan intellektuella funktionsnedsättningar). Anne Luoto förklarar:

– Många av de här personerna upplever en känsla av otillräcklighet och en ständig stress i princip hela tiden. När de lär sig använda den här tekniken så landar de lite mer i nuet och kan bryta rundgången av tankar på misslyckanden och orättvisor som varit. De får möjlighet att komma i kontakt med sig själva, komma ifatt sina tankar och fråga sig vilka valmöjligheter de har.

Mycket väl medveten om den trendiga klangen i or-det *mindfulness* poängterar Carina Eriksdotter seriositeten i programmet.

– Mindfulness kan ju i princip vara vad som helst. Om man googlar så hittar man allt mellan de med gedigna kunskaper som anordnar kvalificerade utbildningar till sådana som tycker att ”det här verkar kul”, och startar en kurs. Men vi ska vi hålla oss till det som står på vetenskaplig grund. MBSR-programmet är beforskat så därför håller vi oss till det.

Skillnad på stresspåslag före och efter

På frågan hur det går svarar de med stora leenden att det går jättebra och att de är lite överraskade av den goda responsen. Carina Eriksdotter säger att skillnaden på stresspåslag före och efter är påtaglig.

– Vi visste ju faktiskt inte i början om det skulle funka, om det skulle gå att anpassa, men det gör det ju. Det är klart att det inte passar alla, men många uttrycker att det varit värdefullt för dem. Det är det som gör att vi känner oss motiverade att fortsätta.

Anne Luoto fortsätter:

– Målsättningen för kursen är att ge en upplevelse av att ”så här kan det faktiskt kännas” och så att man kan gå vidare med sin utveckling. Deltagarna ska få redskap att hantera sina känslor, tankar och upplevelser.

Men det är viktigt att de som deltar inte är alltför stressade eller ångestfyllda.

– Om man mår väldigt dåligt och sätter sig ner och upptäcker hur man mår, då kan det blir för mycket. Då kanske man ska komma tillbaka när man är lite mer stabil för att det ska göra bäst nytta, säger Carina Eriksdotter

– Vi tar inte ansvaret från behandlaren, lägger Anne Luoto till.

Många kategorier

Det är glädjande, tycker Carina Eriksdotter och Anne Luoto, att så många olika kategorier deltar i grup-perna och att de trots sina olikheter kan ha nytta av varandras erfarenheter. En sådan skillnad är utbildningsnivå och en annan att deltagarna är i mycket olika åldrar, allt mellan 19 och 65 år, säger Anne Luoto.

– De tar till sig kursen utifrån sin egen situation i livet, samtidigt som de fungerar utmärkt ihop och har god nytta av att höra andras reflektioner. De känner igen sig i varandra, oberoende av i vilken ålder man är.

Måendet skattas

Idén att skapa egna mindfulnessgrupper fick Carina och Anne när de sett att personer med Aspergers syndrom hade svårt att fungera i mindfulnessgrupper för allmänheten. Inte sällan avvek de, trots att de, kanske mer än några andra, skulle haft stor nytta av det.

På Habilitering och Hälsa har man nu genomfört programmet i tre år, men det är först under de sista två terminerna som programmet dessutom blivit till ett vetenskapligt projekt där docent Tatja Hirvi-

Carin Eriksdotter och Anne Luoto har arbetat med Mindfulness-baserad stressbehandling som riktar sig till personer med autism.

kovski och hennes team vid Karolinska institutet varit inblandade. De låter bl a deltagarna skatta sitt mående före och efter varje kurs, varefter resultaten samlas in och analyseras.

– Tatja blev inkopplad när vi behövde utveckla programmet. Det är ju viktigt att alla våra insatser har evidens. Det ursprungliga programmet hade ju det, men anpassningen till den här målgruppen hade inte blivit utvärderad.

Utmaning att anpassa programmet

Den stora utmaningen har varit att anpassa programmet till målgruppen, samtidigt som man behåller kvaliteten, säger de. Jämfört med ursprungsprogrammet har de mindre grupper (ca 10 jämfört med 20–30 personer) och de är två ledare istället för en.

– Vi tror att vi lyckats behålla det som är bärande, medan vi tagit bort det som kan vara förvirrande och som kan handla om för mycket information, säger Carina Eriksdotter.

En annan anpassning är att de helt tagit bort kravet på att öva hemma som i ursprungsprogrammet är 45 minuter/dag. Å andra sidan, säger Anne Luoto, talar de mycket om att hitta tid och plats i vardagen att få stunder för sig själva.

– Var och en får fundera på hur de ska kunna göra för att kunna fortsätta själva efter kursens slut – vilka övningar man gillar, vilka tider och vilken plats som passar.

Har själva erfarenhet

Båda har tidigare egna erfarenheter av ”det som nu kallas mindfulness”, som Carina Eriksdotter säger. De tror inte att det skulle gå att utföra jobbet de gör utan egen erfarenhet.

– Det är inget man lär sig bara genom att läsa instruktioner på ett papper. Man behöver ett eget in-

tesse och ett eget utövande för att man ska kunna överföra och hjälpa någon annan.

Även för personer med intellektuell funktionsnedsättning?

Både Carin och Anne tror att det skulle kunna gå att anpassa programmet så att det även passar till personer med intellektuella funktionsnedsättningar.

Men, säger Anne Luoto, programmet bygger på att man ska kunna skilja på tankar och känslor, att man är medveten om olika känslolägen och till exempel kan skilja på när man är arg och ledsen.

– Där sätts ju gränserna vilka man kan vända sig till.

Många frågor efter en fortsättning

Med tanke på behoven i målgruppen och hur svårt det är för många att öva hemma så ser Carina Eriksdotter och Anne Luoto gärna att insatsen permanentas. Anne Luoto säger att många frågor efter en fortsättning.

– Egentligen är den här kursen bara en början. Det är en värld som öppnas och sedan behöver man stöd att hitta sitt eget sätt att gå vidare.

Hon fortsätter:

– Vad som är viktigt i sammanhanget är att habiliteringen är kostnadsfri. När vi erbjuder en behandlingsmetod som mindfulness har vi möjlighet att hjälpa personer som annars inte skulle

ha möjlighet att söka något liknande. Därför är det så viktigt att habiliteringen kan erbjuda den här sortens insatser också.

Text och bild: Erik Tillander.

Unga kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning och deras erfarenheter och upplevelser av kritiska blickar i en gymnasieskola.

Stirrbara kroppar

Kamilla Peuravaara

"Ja, folk stirrar på mig. Det är pinsamt när folk går förbi eller kör förbi mig så kan de stirra som om de aldrig har sett en människa förut. Det är riktigt irriterande."

Erfarenheter av att bli stirrad på och att själv vara den som stirrar på andra är nog något som de flesta av oss har mer eller mindre erfarenhet av. När jag intervjuade kvinnorna vid en gymnasieskola berättade de att kritiska blickar var en del av deras vardagliga liv. Nästan varje dag, på väg till och från skolan och i skolans korridorer upplevde de att någon stirrade på dem. Kvinnorna berättade för mig att de har fått blickarna så många gånger att de nu "känner igen dem". Men däremot undrar de över vad blickarna betyder, och varför de blir stirrade på. Och just ovetskapen kring varför de blir stirrade på skapar känslor av osäkerhet. En av kvinnorna beskriver denna osäkerhet:

De där blickarna känner jag igen. Har man sett dem tusentals gånger så har man lärt sig blickarna och när man får den, så vet man inte vad personen tänker och det är blandade känslor liksom.

Ifrågasatte sig själva

Det var inte ovanligt att kvinnorna beskrev att de, i samband med att de fick kritiska blickar, ifrågasatte sig själva, sitt utseende och om de hade gjort något fel. De funderade kring om de hade "fel" kläder på sig eller om den svarta mascaran hade runnit nedför deras kinder. Eller om de hade någon smutsfläck i ansiktet eller på kläderna. Eller om de hade sagt något opassande som av andra kunde uppfattas som "dumt" eller "konstigt". En av kvinnorna berättar hur hon varje dag funderar kring detta:

Ja, varje morgon när jag sitter på bussen så tittar folk på mig, och jag liksom, har jag en fläck någonstans eller har jag gjort någonting. Har jag något i ansiktet som ser konstigt ut. Men det är vanligt att folk stirrar, framförallt tjejerna som går på den här skolan. De bor nära mig och de stirrar alltid på mig på bussen.

Sandra, en av de unga kvinnorna, beskriver rädslan för att säga saker som inte anses passande och på så sätt "göra bort sig":

Jag är väldigt rädd för att göra bort mig och att säga fel saker. När man tänker på det så tänker man, är det okej att säga så eller är det inte det, eller jag liksom önskar att jag hade huvudet för sådana där saker så att jag kunde

tänka efter. Ibland säger jag riktigt korkade saker och när jag sagt hejdå och sådant då liksom, varför sa jag så, och liksom gahhh...

Interjuvaren – Hur märker du om du har sagt fel saker?
Sandra – Jo man ser det på personens ansiktsuttryck. Jag kan se om en person tycker att jag är korkad.

Blickarna begränsar

De kritiska blickarna kan beskrivas som begränsande och hänger samman med upplevelser av att inte vara en del av omgivningen. Lisa, en av de unga kvinnorna, beskriver på vilket sätt omgivningen kan tolkas som begränsande eftersom den inte ger plats och utrymme för alla elever på skolan.

Lisa – Då blev folk helt tysta och bara stirrade på oss och sedan när de hade gått då kunde folk prata men alltid när någon gick förbi blev det helt tyst ... Men sedan när vi gick igenom. Folk gick gärna inte i klungor. Då gick man gärna ensam genom korridoren för att inte bli som klungor så att de skulle tänka att det där var sä. Oftast gick man själv eller två och två. Alla tyckte att det var så pinsamt att gå många i klassen och det tyckte även jag och jag tycker det fortfarande. Men jag går gärna inte in där för då bara ja hon går i sär ... i gymnasiesärskola.

Bytte skola

Cheydan, en av de unga kvinnorna, beskrev att hon hade fått nog av att bli stirrad på och att de kritiska blickarna var en anledning till att hon bytt skola och skolform. Hon berättar att det var eleverna som studerade vid det treåriga gymnasiet som brukade stirra, retas och skratta åt eleverna från gymnasiesärskolan när de passerade dem i korridorerna.

Interjuvaren – Vad var det som gjorde att du bytte klass?
Cheydan – Det var framförallt för att de andra mobbade och förföljde oss. Varje gång som vi passerade skrattade de åt oss och det fick mig att må så dåligt och jag ville verkligen inte gå i den här klassen. Alltså, det är ingenting fel här i gymnasiesärskolan. Men jag kunde inte stanna kvar på grund av det.

Interjuvaren – Vilka var de andra?

Cheydan – De som går i den vanliga skolan.

Interjuvaren – Vad kunde de säga?

Cheydan – Alltså de sa inget till oss, men man märker, om du förstår vad jag menar.

Interjuvaren – Hur märker man? Går det att beskriva?

Cheydan – Jag vet inte riktigt hur jag ska beskriva det. Men de liksom viskar och de stirrar på oss och skrattar.

Ja, du vet. Det var så och det fick mig att må dåligt.

Cheydans erfarenhet kan tolkas som en process av exkludering. Det är också ett exempel på att stirrande kan beskrivas som en förtryckande handling av de

som passerar, samtidigt som de viskar till varandra och stirrar på henne och hennes klasskamrater. Det är en omgivning med förtryckande och diskriminerande strukturer kring funktionalitet eftersom kvinnorna görs synliga som avvikande genom det "tysta", hånskrattande stirrandet. Cheydan beskriver att det var obehagliga erfarenheter som gjorde att hon inte längre ville befinna sig i en situation av att vara elev vid gymnasiesärskolan och som fick henne att till slut byta skolform och klass. Men det är värt att notera att det är långt ifrån alla som har den möjligheten som Cheydan hade vad gäller att just byta klass och skolform.

Kamilla Peuravaara är sociolog och har doktorerat vid Uppsala universitet, Sociologiska institutionen, med avhandlingen "Som en vanlig tjej" – Föreställningar om kropp, funktionalitet och femininitet. Avhandlingen finns att läsa på: uu.diva-portal.org

Nu undervisar hon på socionomprogrammet vid Uppsala universitet.
E-post: kamilla.peuravaara@soc.uu.se.

Karta över riskfyllda platser

De kritiska blickarna som beskrevs var ofta förknippade med vissa platser där kvinnorna befann sig. För att kunna få en ökad förståelse kring platser där kvinnorna regelbundet möttes av kritiska blickar fick de rita en karta över hur de förflyttar sig en vanlig dag och namnge dessa utifrån upplevelsen av att befinna sig där. Detta bidrog till att särskilt "riskfyllda transportsträckor" kunde identifieras. De riskfyllda transportsträckorna var just på bussen till och från skolan och i skolans korridorer mellan olika klassrum eller till och från matsal och cafeteria.

Görs "vanlig" genom blickar

Processen av stirrande är komplex. Erfarenheter av att få kritiska blickar upplevdes inte alltid som begränsande och diskriminerande. Ibland upplevdes de som önskvärda och inkluderande – som att man var "som en vanlig tjej". När jag frågar Sally

om hon brukar bli stirrad på svarar hon att det brukar hon inte. Däremot upplever hon att man "kollar in" henne och bemöter henne med vänliga blickar och leenden.

Sally – Nej, jag har mest fått leenden liksom du. Jag menar att de kollar in mig. Det var en vän till mig som sa att de tittar på mig bara för att jag är så söt och ser så bra ut eller kanske är det för min hemska mage. Man vet aldrig vad folk tänker det är det...//... Men jag känner inte att de stirrar på mig. Det gör jag inte. Jag känner bara att de tittar på mina kläder...//... Jag märker att folk pratar med mig som om jag är normal. Och till exempel en vän till mig som jag först träffade på bussen, han liksom pratade med mig som om jag var en vanlig tjej liksom. Jag blev så glad när han pratade med mig.
Interjuvaren – vad gjorde han annorlunda? Alltså jag menar på vilket sätt pratade han med dig som du inte är van vid?

Sally – Han pratade med mig så som man pratar med en kompis. Bara helt vanligt.

Jag tolkar detta som att Sally, i mötet med denna

unge man görs till en ung kvinna. Det är en interaktionsprocess som gör att hon känner sig "normal".

Sally upplever inte att hon blir stirrad på, som många av hennes klasskompisar beskriver, utan snarare att de "kollar in" henne. Enligt Sally är det hennes kläder och stil som de tittar på och hon beskriver sig själv som en som "ser bra ut", vilket kan tolkas som att hon upplever normalitet. Hur hon klär sig och att vara moderiktig och trendig kan tolkas vara relaterat till erfarenheter av att få önskvärda blickar. Att vara en ung kvinna, och att någon "kollar in" en, kan tolkas som en bidragande faktor till att uppleva normalitet.

Även Pamela beskriver de önskvärda blickarna snarare än erfarenheter av kritiska blickar då hon vid ett tillfälle lånade en laptop från en kamrat till henne som studerade vid det treåriga, reguljära gymnasieprogrammet. Det var nämligen så på den specifika skolan att endast de som studerade vid det reguljära gymnasieprogrammet hade tillgång till laptop.

Det kändes som att jag studerade med de andra [i det treåriga gymnasiet]. Jag kände det så eftersom jag hade en laptop i min famn och det var så underbart att hålla i laptopen och gå bland eleverna, det var så Wow! Really nice!

Särskoleelev eller vanlig tjej

Stirrande kan beskrivas som en otydlig kommunikation eftersom det är en handling som förmedlar något men det är inte tydligt vad som förmedlas och varför man blir stirrad på. Kvinnornas erfarenheter och upplevelser synliggör normer och ideal i samhället kring ung femininitet. Utifrån kvinnornas erfarenheter kan det rådande idealet beskrivas som en så kallad ren, "fläckfri", "vanlig", tjej som innehar intellektuell förmåga och som konsumerar normalitet i form av kläder och accessoarer som anses moderiktiga och trendiga.

På de riskfyllda transportsträckorna är symboler i form av kläder och accessoarer såsom läxböcker eller en laptop särskilt viktiga för att just uttrycka en normalposition och vara "vanlig" och framförallt är det en strategi för att uppleva normalitet.

I möten med andra unga kvinnor upplever de att de i huvudsak blir en särskoleelev men i möten med män upplever de att de blir som en vanlig tjej. Dessa situationer illustrerar inte endast sociala normer och ideal utan även samhällsliga diskriminerande strukturer såsom funktionshinderförtryck och sexistiska strukturer som blir särskilt tydliga på just transportsträckorna. Det vill säga genom korridorerna på skolan och på bussen till och från skolan.

Stirrbara kroppar

Den feministiska funktionshinderforskaren Rosemarie Garland-Thomson beskriver "stirra" som något annat än att "titta" och att det innefattas av något mer än att blickar möts. Hon menar att vi inte stirrar på

individer som är bekanta utan snarare när något obekant fångar oss med förvåning. De kritiska blickarna påverkar hur vi ser på oss själva och varandra.

Det kan också tolkas som att bli "stämplad" som den som inte följer rådande normer och ideal kring hur man ska se ut och bete sig, om man läser den klassiska sociologen Erving Goffman. Det vi betraktar som normalt och eftersträvansvärt utgår från sociala, normativa ideal om den "könade", ideala och "perfekta" kroppen som vi "alla", mer eller mindre, påverkas av. Och genom att fokusera på erfarenheter och upplevelse hos unga kvinnor som inte alltid inkluderas i normen kan sociala föreställningar om dessa normer och ideal framstå och förstås tydligare.

Rosemarie Garland-Thomson beskriver rörelsehindrade kroppar som "stirrbara kroppar". Om de vistas i det offentliga rummet utvidgas det visuella landskapet.

Jag menar att det i viss mån också är så för dessa unga kvinnor. De har visserligen inte så kallade rörelsehindrade kroppar men de anses bryta mot andra normer i samhället kring exempelvis beteende och sätt att tala på. Det är kroppar som bryter mot normer och ideal i relation till ung femininitet i dagens samhälle och dagligen och frekvent möts de av kritiska blickar. Kvinnorna bidrar också till att det visuella landskapet utvidgas.

Modiga kvinnor

Det är unga kvinnor som historiskt sett inte haft tillträde till den plats och institution som de nu befinner sig i. Men genom att kvinnorna faktiskt tar plats, syns, använder sig av olika strategier och kräver utrymme så förändras och utvidgas sociala normer och ideal kring vad det innebär att vara en ung kvinna idag.

Jag vill beskriva de unga kvinnorna som modiga med enorma resurser att använda sig av olika strategier i en utmanande omgivning och plats.

Jag menar att gymnasieskolan är en särskilt utmanande plats och omgivning, eftersom normer kring vad som anses vara en funktionell och könad kropp är så starkt rådande där. Men jag tycker också det är viktigt att lyfta frågor för vidare diskussion vid gymnasieskolor om sociala föreställningar, ideal och normer som gäller ung femininitet och finna arbetssätt eller kanske gemensamma aktiviteter för att uppvärdera olikhet i vardagen.

Det är inte diskussioner som ska föras isolerat bland lärare och elever vid gymnasiesärskolan utan det är frågor som även den reguljära gymnasieskolan i högsta grad ska inkluderas och aktivt delta i. Frågor kring hur vi ser på, och bemöter varandra är viktiga aspekter som berör det sociala livet vid gymnasieskolan för alla elever men kanske särskilt för unga kvinnor (och män) som inte alltid inkluderas i normen.

L(S)S

Sedan regeringen tillsatte en LSS-utredare med uppgift att se över kostnadsutvecklingen vad gäller personlig assistans och det övriga LSS-stödet har debattens vågor gått höga. Kritiken mot regeringens besparingspolitik har varit massiv.

Men vad står det egentligen i LSS?

Den här skriften ger dig hela lagstiftningen, med kommentarer samt de lagparagrafer i HSL och SoL som avhandlar stödet till personer med funktionsnedsättningar. Dessutom en rad viktiga texter om allt som rör den lagliga bakgrunden till det samhälleliga stödet. Nödvändig läsning! 72 sidor.

Pris per ex 160 kr
10 ex 140 kr per ex

Kostnad för frakt tillkommer. Beställ från e-post: info@tidskriftenintra.se, eller från hemsidan: www.tidskriftenintra.se

POLITIKERNA BEHÖVER UTBILDNING!

Den som är förtroendevald i kommunen behöver veta vad LSS-verksamheten är. Här förklaras det mesta.

Pris per ex 60 kr
10 ex 40 kr per ex

För den som är nyanställd. Här förklaras de viktiga begreppen som jämlikhet, självbestämmande och integritet. Här finns tips och tankar om hur det är att vara ny, här finns en kortfattad historik och texter som bl a avhandlar övergrepp och sekretess. 12 sidor.

Pris per ex 60 kr
10 ex 40 kr per ex

GRUPPBOSTADEN

Massor av bra läsning om gruppboheter.

Pris per ex 160 kr
10 ex 140 kr per ex

DAGLIG VERKSAMHET

Vi har samlat det mesta och det bästa som skrivits om daglig verksamhet. Här finns kunskap, inspiration och intressant läsning!

Pris per ex 160 kr
10 ex 140 kr per ex

KARL GRUNEWALD

En minneskrift över den person som betytt mest för att förbättra stödet till personer med intellektuell funktionsnedsättning.

Pris per ex 100 kr
10 ex 80 kr per ex

Svåra frågor 1 och 2 tar upp frågor av etisk och moralisk karaktär i LSS-verksamheten.

Pris per ex 100 kr
10 ex 80 kr per ex

GOD MAN

En informativ skrift för alla som är gode män till personer med funktionshinder.

Pris per ex 100 kr
10 ex 80 kr per ex

Angereds närsjukhus är en av tre institutioner i Västra Götalandsregionen där man jobbar "rättighetsbaserat", det vill säga utgår ifrån FN:s konvention för mänskliga rättigheter – att alla har rätt till bästa möjliga fysiska och psykiska hälsa.

Hälsa

– en mänsklig rättighet

För en främling kanske Angereds närsjukhus låter litet och perifert. Men när spårvagnen rullar in på Angereds station inser man att det inte behövs några kartor för att hitta. På vänster hand tornar byggnaden upp sig med texten ANGEREDS NÄRSJUKHUS i gigantiska versaler.

– Ja: "här är vi", säger Maria Lind som är fysioterapeut på sjukhuset men också en av två MR-mentorerna på plats, där MR står för *mänskliga rättigheter*.

– Man kan säga att själva sjukhusbyggnaden i sig ingår i MR-tanken – att det ska ligga där folk befinner sig, inte undangömt vid sidan om.

Maria säger att de har ett uppdrag att tänka annorlunda, ett hälsobefrämjande uppdrag.

– Vi ska främja hälsan. Det låter absurt men jag tror inte andra sjukhus har det.

Jobbar rättighetsbaserat

Angereds närsjukhus är en av de tre institutioner i Västra Götalandsregionen där man jobbar "rättighetsbaserat", det vill säga utgår ifrån FN:s konvention för mänskliga rättigheter – att alla har rätt till bästa möjliga fysiska och psykiska hälsa. Det kan verka krångligt men i praktiken är det inte det, säger Maria Lind.

– FN-konventionen innehåller ett ganska tungt språk som kanske avskräcker. Så vi har frågat oss hur vi kan göra för att underlätta och göra den till ett verktyg som kan underlätta arbetet.

Tillgång, tillgänglighet, acceptans, kvalitet

Man utgår från fyra nyckelbegrepp som på engelska har den snitsiga förkortningen AAAQ (som uttalas "trippel A-Q") – på svenska:

- Tillgång
- Tillgänglighet
- Acceptans
- Kvalitet.

Det handlar om att göra vården tillgänglig för alla på alla tänkbara sätt:

– Tillgänglighet kan handla om väldigt många saker, säger Maria Lind. Det kan vara möjligheten att rent fysiskt komma till rätt plats i sjukhuset. Men också om ekonomin, att ha råd, att det finns information som alla förstår eller att man blir kopplad till rätt person när man ringer.

Särskilt intresserad är man av att förmå "ickeanvändarna" att komma.

– Alltså de som är i behov av att komma till sjukhuset men som av olika skäl inte gör det.

Anpassning till individen

Maria Lind citerar ur sjukhusets folder:

– "Alla ska få hälsa och sjukvård som respekterar deras behov oavsett till exempel kultur, kön, sexuell läggning eller ålder", står det. Men egentligen är det väl "oavsett vadsomhelst". Att man anpassar sig till individens behov. Som behandlare måste jag fråga vad som är lättast för dig. Det kan handla om små vardagliga saker. Som fysioterapeut måste jag till exempel fundera på vilket sätt jag visar en övning som ska göras hemma. Om jag ska skicka med ett papper med bilder på små gubbar eller se till att träffas flera gånger och göra övningarna tillsammans så de "sätter sig i kroppen".

Ett annat exempel, menar Maria Lind, är att försäkra sig om att patienten verkligen kommer på den bokade besökstiden.

– Vissa har svårt att komma ihåg tider och missar man ett besök så tar det ju tid innan det blir en ny. Så man får bestämma med patienten: ska jag ringa eller skicka sms? Dagen innan eller på morgonen?

Träffa hela teamet

Vissa patienter har flera diagnoser och det är inte alltid tydligt vem eller vilka som personen ifråga bör träffa. Man har därför gemensamma mottagningar där patienten får möjlighet att träffa hela teamet och berätta om sin situation.

– Personen får träffa alla på en gång: logopeden, dietisten, arbetsterapeuten, fysioterapeuten, neuropsykologen, läkaren, sjuksköterskan, kuratorn och samordnaren. Då kan varje yrkeskategori ställa frågor som kan vägleda till rätt behandlare. Det gör också att vi lär oss mycket om vad alla jobbar med, och själva kan vägleda patienter vidare. Och det är också kvalitet.

Diskuterar dilemman

Mycket handlar om att hela tiden bära med sig rättighetstanken och att ha fingertoppskänsla i de praktiska situationerna.

För att förbättra sina förmågor att lösa problem, träffar personalen ibland varandra och diskuterar särskilt utvalda dilemman, något de kallar månadens case.

– Det kan till exempel vara: Hur gör man om tiden för besöket tar slut innan man är klar? Hur löser man en situation där patienten är upprörd och det samtidigt sitter någon i väntrummet och väntar på sin tur? Genom att diskutera kan vi utbyta erfarenheter och ge varandra tips.

Att ge tid

”Att ge tid” är ord som återkommer och som vittnar om något fjärran från effektiv löpande-band-vård med korta stressade besök.

– En effektiv vård är ibland att jag måste ta längre tid med en person som är i behov av det. Det kan handla

Ibland måste ett besök få ta längre tid när personen har behov av det, säger fysioterapeut Maria Lind.

om att kommunikationen tar tid eller att det tar lång tid att flytta sig mellan olika ställen. Det kan också ta tid att hjälpa någon som är rädd för sprutor eller rädd att göra mammografi.

Bara att få rätt förtroendet från en patient kan ta tid och det första besöket kanske ”får bli” ett planeringsmöte, som det inte var tänkt från början.

– Är det inte en akut situation kanske jag måste kalla tillbaka personen. Man får stanna upp och tänka ”kan vi hantera det här på ett annat sätt?” Jag är faktiskt ansvarig för att bevaka deras rättigheter.

Text och foto: Erik Tillander.

”Alla ska bli bemötta utifrån sina förutsättningar”

I Västra Götalandsregionen finns en speciell avdelning som arbetar med mänskliga rättigheter. Mellan 2012 och 2015 drev den ett pilotprojekt där tre av regionens verksamheter (varav Angereds närsjukhus var en) hade i uppgift att arbeta ”människorättsbaserat”, alltså med FN:s konventioner för mänskliga rättigheter som utgångspunkt.

Emma Broberg, regionutvecklare, berättar att arbetet nu utvecklats och sprids till fler verksamheter.

– Inom vården handlar det om att anpassa mötet till patienten och inte ha samma mall för alla. Arbetsätt

och rutiner ska utgå från dem man möter. Patienten ska ges möjlighet till delaktighet, så att det blir mer jämlika vårdrelationer.

Människans värdighet i fokus

Emma Broberg säger att människorättsbaserat arbete ska syfta till att stärka individens egenmakt och att arbetet ska ske utifrån jämlikhet och ickediskriminering med särskilt fokus på personer ”i utsatta situationer och som riskerar att marginaliseras”.

– Vi ställer oss frågan hur man kan utforma hälso-

och sjukvården på ett helt annat sätt, så att det kommer alla till godo, säger hon.

”Mer som ett team”

Det finns inte ett speciellt bemötande för just personer med utvecklingsstörning eller autism utan alla ska bli bemötta utifrån sina förutsättningar.

– Läkaren och patienten behöver mötas som två experter, ”jobba ihop” och bli mer som ett team, säger hon.

Som en del av Västra Götalandsregionens arbete med mänskliga rättigheter finns en utbildning i bemötande.

– Utbildningen fokuserar bland annat på bemötande av personer med intellektuella funktionsnedsättningar. Utbildningen har drivits i några år nu och håller precis på att revideras och uppdateras.

Besluten förankrade i alla led

Emma Broberg skiljer på rättighetsbärare och skyldighetsbärare, som i vården alltså är det samma som patienter och personal. Och hon tror att även personalen kommer att gynnas av ett rättighetsbaserat arbetssätt.

– Vårt arbete visar att skyldighetsbärarna också upplever en ökad egenmakt genom att lära sig mer om mänskliga rättigheter. På det sättet får de vägledning i hur de kan utforma vården så att det blir bra för de patienter som de är till för. Det här ger också en förbättrad arbetsmiljö.

Nya rutiner utan merkostnader

Emma Broberg vet ännu inte om det blir merkostnader för att jobba rättighetsbaserat, jämfört med det konventionella sättet att arbeta. Men hon berättar om en av verksamheterna inom psykiatrin som deltagit i pilotprojektet 2012–2015.

”Man kan inte ha samma mall för alla inom hälso- och sjukvården”. Det säger Emma Broberg som är regionutvecklare i Västra Götalandsregionen.

– Utan att det skjutits till mer resurser så har de förändrat rutiner och arbetssätt och börjat jobba på ett helt nytt sätt. Där kunde man se att patienterna mådde mycket bättre, frustrationen har minskat och antalet bältesläggningar hade blivit färre. Man kan göra väldigt mycket genom att använda de medel man har på ett annat sätt.

Framtidens vård?

Någon direkt motsvarighet till det människorättsbaserade arbetssättet i Västra Götalandsregionen finns varken i Sverige eller i resten av Europa. Men Emma Broberg tror att det här är ”framtidens vård”.

– Ja, jag tror det. När man har sett att vården inte fungerar och att det här arbetssättet ökar hälsan så pass mycket tror jag allt fler kommer att titta mycket mer på det här sättet att jobba.

Text: Erik Tillander.

Det behövs bättre samverkan!

Barn med funktionsnedsättning som lever i socialt utsatta familjer löper stor risk att utsättas för våld och utnyttjande.

Södertörns FoU har undersökt hur samhällets stöd till dessa barn fungerar. Man konstaterar att det ofta finns stora brister i samarbetet mellan LSS-handläggare och socialsekreterare.

Ibland träffar LSS-handläggarna barnen alltför sällan för att kunna skapa förtroendefulla relationer och de har inte ansvar för att utreda föräldraförmågan.

Socialsekreterarna, som har i uppgift att utreda föräldraförmågan, har inte alltid kunskap om att uppdraget även inkluderar barn med funktionsnedsättning som har LSS-insatser.

Både LSS-handläggare och socialsekreterare upplever relationen till föräldrarna som svår, där ett ifrågasättande av föräldraförmågan kan riskera samar-

Gunnel Andersson, Tomas Bons, Åsa Bringlöv, Kristina Engwall och Francesca Östberg. **Samverkan för barn med funktionsnedsättning i socialt utsatta familjer.** FoU Södertörns skriftserie nr 154/17. 74 sidor. Kan laddas ner gratis från fou-sodertorn.se

bet. Det i sig innebär att barnen ibland hamnar i en mycket utsatt position.

Behovet av samverkan mellan enheten för personer med funktionsnedsättning och den för barn och unga är därför av stor vikt, konstaterar författarna.

HH

Regeringens nationella mål:

”Att uppnå jämlikhet i levnadsnivå och full delaktighet i samhället för personer med funktionsnedsättning”

Pressad av kritiken mot LSS-utredningen och mot besparingarna inom assistansen lade regeringen i maj fram ett nytt nationellt mål som ska styra funktionshinderpolitiken.

Åsa Regnér, som är ansvarig minister, påpekade vid presskonferensen, då förslaget presenterades, att de nationella målen inte hade förnyats sedan år 2000. Den nuvarande strategin har utvärderats av *Myndigheten för delaktighet* som lämnat förslag till de nya målen. Regeringen hade enligt henne också haft en dialog med funktionshindersrörelsen.

Inte sträva efter särlösningar

Målet ”att uppnå jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet i samhället för personer med funktionsnedsättning” har sin utgångspunkt i FN:s konvention för personer med funktionsnedsättningar.

I propositionen tar regeringen upp begreppet ”universell utformning”. Det innebär att man inte ska sträva efter särlösningar för personer med funktionsnedsättningar, utan att samhället ska utformas och planeras för alla från början. Det har länge varit ett krav från funktionshinderrörelsen.

Syftet, sa Åsa Regnér, är att alla ska kunna leva sina liv där funktionsnedsättningen inte ska vara ett hinder:

– Det handlar därför om hur vi bygger våra städer, organiserar vård och omsorg, förskolor, skolor högsolor, arbetsplatser så att man kan få jobb och att information och kunskap ska kunna nå alla.

Propositionens ändamål är att ”analysera läget” i Sverige. En rad myndigheter får i uppdrag att se över situationen för personer med funktionsnedsättningar på sitt eget område och hitta åtgärder för att lösa problem.

Åsa Regnér är ansvarig för regeringens funktionshinderpolitik.

HAB-ERSÄTTNING TILL ALLA!

I höstbudgeten föreslår regeringen att 350 miljoner kronor ska användas till kommunernas habiliteringsersättning.

Habiliteringsersättningen finns till för att uppmuntra till deltagande i den dagliga verksamheten. Ersättningen är frivillig för kommunerna, men cirka 88 procent av dem betalar habiliteringsersättning.

– Nu ska Sveriges framgångar komma alla till del, i hela landet, säger Åsa Regnér. Miljonerna vi skjuter till är tänkta att möjliggöra för kommunerna att höja habiliteringsersättningen och uppmuntra fler kommuner att införa ersättningen.

Regeringen kommer också att besluta om ett tilläggsdirektiv till LSS-utredningen för att se över habiliteringsersättningen och behovet av eventuell lagstiftning på området.

Förslaget är en del av en överenskommelse mellan regeringspartierna och Vänsterpartiet inför budgetpropositionen för 2018.

Fler förslag i regeringens proposition om nationellt mål för funktionshinderpolitiken:

• Arbetsmarknad

En arbetsgrupp ska se över samspelet mellan aktivitetsersättning och arbetsmarknadspolitiken. Den ska också se över möjligheterna till nya insatser för att möta behoven hos personer vars arbetsförmåga varierar över tid.

Termen *nedsatt arbetsförmåga* används på ett diskriminerande sätt på arbetsmarknaden och **Arbetsförmedlingen** ges därför i uppdrag att utreda om termen påverkar de personer som berörs.

• Skola och utbildning

Specialpedagogiska Skolmyndigheten ska analysera utbildningsnivån hos personer med funktionsnedsättningar och lämna förslag på förbättringar.

Skolverket ska i samråd med **Arbetsförmedlingen**, **Försäkringskassan** och **Myndigheten för delaktighet** ta fram informations- och fortbildningsinsatser för personal i gymnasiesärskolan för att förbättra förutsättningarna för övergång från gymnasiesärskola till arbetsliv.

• Transporter

Myndigheten för trafikanalys ska bland annat se över kvaliteten i färdtjänsten.

• Miljön

Boverket får i uppdrag att se över hinder i samhällsplanering och bostäder.

• Utbildning i mänskliga rättigheter

En webbaserad utbildning i mänskliga rättigheter med särskild inriktning på personer med funktionsnedsättning ska tas fram. Den ska framför allt rikta sig till beslutsfattare och anställda i kommun och landsting.

• Kommuner och landsting

Myndigheten för delaktighet ska, i samarbete med **länsstyrelserna** och **Sveriges Kommuner och Landsting**, verka för att funktionshinderpolitiken förverkligas inom landsting och kommuner. 13 miljoner kronor avsätts för det arbetet.

Nu lever jag mitt drömliv!

Jobb som undersköterska, körkort, familjeliv med man, två barn och hund. Therese Follin har fullt upp. Och nu är livet precis som hon vill ha det.

Härom veckan firade Therese Follin och maken Kristian artonårsdag. De träffades en gång i tiden på ett sommarläger som Habiliteringen i Västervik höll. Sedan dess är de ett par. ”Honom släpper jag aldrig” säger Therese nöjt. De har det bra tillsammans. Och de har uppnått mycket som många inte trodde var möjligt. De har två barn, en hund, fasta jobb som undersköterskor och körkort. Men livet har inte alltid varit lätt. Therese Follin:

– Min barndom var svår. Mamma var psykiskt sjuk och alkoholisk. Hon drack när hon var gravid med mig. En del av mina svårigheter kommer nog från den tiden.

Barnepilepsi och malaria

Therese föddes för trettionio år sedan i Karlstad. Där bodde hon under sina första år tillsammans med sina

föräldrar och sin storebror. Som bebis drabbades hon av barnepilepsi och som treåring fick hon malaria under en period när familjen bodde i Gambia. Efter hemkomsten från Gambia blev mamman intagen på psykiatrisk klinik och lämnade därefter familjen för gott.

– Min relation till mamma var inte bra. Vi fick kärlek när hon mädde bra, men det var ändå tufft. Det var svårt för oss barn att förstå att hon var alkoholisk. Hon bara förändrades då och då.

– Vet du vad din mamma hade för diagnos?

– Nej, jag vet bara att hon hade ADHD, att hon hade flera depressioner och att hon drack mycket.

Efter att mamman lämnat familjen bodde Therese med sin pappa och sin bror. Men pappan flyttade runt mycket. Ett tag var han i Algeriet. Therese minns inte var hon bodde då, kanske hos sin farbror? Därefter flyttade familjen till Luleå – och efter ytterligare några år till Göteborg. Där började Therese i skolan.

– Det var tufft för mig i skolan. Jag blev mobbad. I tvåan insåg de att jag inte klarade gångertabellen, då fick jag börja i särskola.

Olika skolor

Därefter flyttade Therese runt mellan olika skolformer, ibland gick hon i vanlig klass, fast i liten grupp, med stöd av extralärare – ibland i särskola.

– Fick jag bara rätt stöd så klarade jag mig bra.

Efter att ha gått om femte klass flyttade Therese till Gamleby med sin pappa.

– Jag gick i vanlig klass med hjälp av speciallärare, men blev mobbad där också. I mitten av sexan begärde jag själv att få flytta över till särskolan. Där blev det bättre.

Gymnasiet var ett skämt!

När det var dags att börja på gymnasiet blev det särskoleinternat i Hultsfred för Therese. Men gymnasiesärskolan var ett skämt!

– Jag visste ju redan hur decilitermått och dammsugare fungerade. Jag var den näst bästa elev de haft. Lärarna där tog över föräldrarollen och hjälpte oss inte alls att bli självständiga! Och vi elever befann oss ju på så hemskt olika nivåer. En del behövde ju riktigt mycket hjälp.

Hon vet inte riktigt varför hon har blivit placerad i särskola, hon tycker inte att hon passar in där och upplevde undervisningen som kränkande..

– Som vuxen har jag gjort alla de där testerna på Habiliteringen och de sade att jag låg precis på gränsen, vad det nu betyder.

Stöttande föräldrar

Therese slutade skolan efter tre år och åkte ensam till USA för att hälsa på sina kusiner. Därefter kom hon hem och var med på det där sommarlägret där hon mötte sin blivande man Kristian.

– Vi flyttade ihop i hans etta efter bara en vecka. Sedan dess har vi aldrig lämnat varandra.

Både Kristians föräldrar och Thereses pappa var stöttande. Efter ett halvt år som sambor kunde paret flytta till en bostadsrättstvåa i Kalmar. Det var Kristians föräldrar som köpte den till dem.

– Kristians föräldrar har varit väldigt stöttande. Han hade ju tidigare haft det oroligt i sitt liv och de såg ju att han blev mer stabil med mig.

Ville ha barn

Efter några år tillsammans började paret planera för barn. Men det visste ingen i omgivningen om. När Therese kom till MVC första gången frågade barnmorskan om Therese ville ha stöd:

– Nej, vi ber om det om vi behöver det, sade jag då. Jag hade ju redan god man och en kurator på Habiliteringen. Det fick räcka.

Det blev en jättejobbig graviditet. Therese fick svår havandeskapsförgiftning och höll på att stryka med. Det blev kejsarsnitt. Elias vägde bara 2325 gram när han föddes. De hamnade på Neonatalavdelningen.

– Min svärmor var med vid kejsarsnittet. Hon hjälpte oss väldigt mycket efteråt, lade sig faktiskt i för mycket. Men jag fick jättebra stöd av en barnmorska i föräldragruppen. Jag ringde henne varje dag och frågade om sånt jag inte visste.

– Både Kristians förvaltare och min gode man trodde på oss. Jag var mycket med svärmor när Elias var liten och på öppna förskolan. Och så gick jag på babysim.

Arg och besviken

När Elias var liten fick hon och Kristian plötsligt besök av två socialsekreterare. De hade blivit anmälda av sina egna kompisar. Utredningen lades ner.

– Jag har varit arg och besviken många gånger. Folk som dyker upp i våra liv tycker så mycket utan att veta något om oss. När vi alla lärt känna varandra och de ser vilka vi är så brukar det alltid gå bra och jag är ändå glad över det stöd vi har fått.

Att bli mamma till Elias väckte också tankar på hur hon själv hade haft det med sin mamma när hon var liten. Vilket ledde till att hon inte längre ville ha kontakt med sin mamma.

Gravid igen

Efter några år blev Therese gravid igen. Den här gången fick hon svår graviditetsklåda. Men förlossningen gick bra, amningen kom igång som den skulle och hon kom hem bara en dag efter förlossningen, nu med sin lilla dotter Desirée. Knappt hade de hunnit hem förrän en annan vän gjorde en anmälan till socialtjänsten och det blev en ny utredning.

Hemma-hos-assistenten blev god vän

Den här gången beslöt socialtjänsten att familjen verkligen behövde en hemma-hos-assistent. Therese var nervös, trodde att den här personen skulle komma hem och städa hos dem.

– Istället fick jag en vän! Och idag har vi haft kontakt med varandra i tio år. Hon hjälper mig att strukturera upp dagen med matschema, tvätt, städ och annat. Hon ser till att jag får tid med barnen och hon hjälper mig att ligga ”steget före” det som händer.

Hemma-hos-assistenten hjälper Therese med sådant som gör henne osäker. Som när hon ska ringa myndighetspersoner.

– Hon är världens goaste person, jag kommer aldrig släppa henne!

Tre bra råd

Therese Follin har tre bra råd till de socialsekreterare som för första gången ska möta en förälder med utvecklingsstörning:

- Tänk på hur du bemöter dem!
- Lär känna båda föräldrarna ordentligt. De kanske kompletterar varandra bra.
- Ta reda på hur deras nätverk ser ut. Det är jätteviktigt.

Ett viktigt projekt

För några år sedan startade Therese Follin ett FUB-projekt tillsammans med Iren Åhlund. Projektet hette "Mänskliga rättigheter för föräldrar med utvecklingsstörning" och har fullständigt förändrat Thereses eget liv.

– Det hände så mycket med mig i det här projektet. Jag fick ett bra självförtroende. Det ledde bland annat till att jag bestämde mig för att ta körkort. Och det klarade jag!

Men inledningsvis blev Therese livrädd av att se och höra allt elände som andra föräldrar med utvecklingsstörning blivit utsatta för av myndigheterna.

– Jag tänkte, "Det är kört för oss, de kommer ta våra barn". Jag blev så rädd.

Men Therese blev en talesperson för projektet och är idag van vid att bli intervjuad och säga vad hon tycker.

Undersköterska

Efter projektets slut började både hon och maken Kristian läsa in undersköterskeexamen. Och det gick bra!

– Jag fick först läsa på GrundVux, därefter på KomVux och sedan på Undersköterskeutbildningen. Det var svårt i början, men det gick bra!

I januari i år blev Therese färdig undersköterska. I mars fick hon jobb på ett kommunalt demensboende. Och hon älskar sitt jobb!

– Det är nog det jag är mest stolt över – det att jag jobbar i Kalmar kommun. Mitt nästa mål är att bli specialistundersköterska inom demensvården.

Livet är bra

Hon är rätt kaxig idag. Livet är bra. Barnen klarar sig i skolan med hjälp av det stöd de får.

– Det har varit mycket konflikter hemma, runt gränssättning och sånt och skolan tycker hela tiden att vi borde ge barnen mer struktur, men nu får vi upp dem i tid på morgnarna även om de fortfarande inte gillar att äta frukost.

Therese står hela tiden i kontakt med maken Christian och barnen. Det är många vardagliga problem som ska lösas med barnens aktiviteter och annat.

Och det har kommit fler anmälningar till Socialtjänsten under åren, sammanlagt fem på tio år. Men idag är det ingenting som Therese är särskilt orolig för. Hon har fått gott om skinn på näsan i kontakten med myndigheter. Och barnen mår bra.

– Nu lever jag ju mitt drömliv!

Text och bild: Maria Korpskog.

Lästips om kognitiva funktionsnedsättningar och föräldraskap:

Region Uppsala har mängder med bra läsning om föräldraskap. Senaste SUF-konferensen från maj 2017 har flera läsvärda artiklar, bland annat om exekutiva funktioner, samt Ingrid Weibers föreläsning om barn i familjer där mamman har en intellektuell funktionsnedsättning. Gå in på: region uppsala.se och sök på "SUF-Konferensen 2017".

På samma nätadress finns bland annat också:

Checklistor, tålmod och gemenskap. Erfarenheter från FIB-projektet 2005–2008. En rapport som är skriven av Karin Jöreskog, 2009.

Föräldrar med utvecklingsstörning – En kunskapsöversikt. Av Jenny April, Linnea Lindström vid Högskolan i Gävle.

Fader Vår – om fäder med intellektuella funktionsnedsättningar. Av Iren Åhlund.

Föräldrastödsprogrammet PYC, Parenting Young Children, som numera används i många kommuner, kan man läsa om på:

pyc.se

Per Granqvist har forskat om anknytning mellan mödrar med kognitiv funktionsnedsättning och deras barn. En sammanfattning och en intervju i Intra nr 1/2015 sid 24. Kan läsas i vårt nätarkiv: tidskriftenintra.se

Socialstyrelsen(2005). *Föräldrar med utvecklingsstörning och deras barn – vad finns det för kunskap?*

Socialstyrelsen (2007). *Barn som har föräldrar med utvecklingsstörning.* Båda finns att hämta hos: socialstyrelsen.se

Vill man läsa mer om barnperspektivet finns en artikel av Gillberg m fl att läsa hos:

svd.se/stod-kravs-till-barn-med-utvecklingsstord-foralder

Välkommen till en konferens om PFA- Pedagogiskt Förhållnings- och Arbetsätt för personer som har intellektuell funktionsnedsättning!

Du kan göra
skillnad!

PFA

-Att skapa en
meningsfull tillvaro
utifrån personens
egen definition.

Du kan göra skillnad, genom att stödja en person som har intellektuell funktionsnedsättning och/eller kognitiva svårigheter, till bättre möjligheter för en meningsfull vardag.

PFA (Pedagogiskt Förhållnings- och Arbetsätt) innebär att utgå från varje persons intressen, färdigheter och specifika svårigheter, för att skapa förutsättningar till en tillvaro där personens färdigheter används och svårigheter kompenseras. PFA är ett hantverk för att skapa mening och förebygga dåligt mående, för personer som har intellektuell funktionsnedsättning och/eller kognitiva svårigheter.

Eskilstuna Kommun har tillsammans med Akademin för Hälsa, Vård och Välfärd vid Mälardalens Högskola, sedan 2011, arbetat med att införa PFA (Pedagogiskt Förhållnings- och Arbetsätt) i verksamheter för personer med kognitiva svårigheter.

Konferensen ger deltagarna kunskaper om:

VAD PFA är

HUR man arbetar enligt PFA

VARFÖR det är viktigt att arbeta enligt PFA

Boka din biljett och få mer information: simplesignup.se/event/96272

Datum: 4-5 december 2017 (lunch-lunch)

Plats: Mälardalens högskola - Mitt i centrala Eskilstuna
Middag med underhållning på Munktellmuseet

Logi: Reserverade hotellrum med specialpriser finns att beställa via bokningssidan.

Pris: 2500 SEK/person exkl. moms

Begränsat antal platser och "först till kvarn" gäller

Sista bokningsdag 31/10

Underhållning

Gehör

Moderator

Författaren Sören Olsson

Underhållning & Magi

Carl Tillenius

Film som kognitivt stöd

Av Kerstin Gatu

I dag är det enkelt att göra film. Det är bara plocka upp mobilen och trycka på spela in. Det finns också en mängd enkla redigeringsprogram. Både till datorn och till telefonen.

Kul kurs!

På kursen *Anpassad IT* hade vi som målsättning att de 12 deltagarna skulle klara det vi gjorde, både det som handlade om IT och de aktiviteter vi gjorde i våra teman hälsa, kultur, natur och samhälle, de skulle ha något att berätta när de kom hem och de skulle vilja komma tillbaka – och, kursen skulle vara kul!

Europeiskt projekt

Film har varit en viktig del i kursen. Att film är ett effektivt redskap uppläckte jag i *iLearn-projektet*:

www.ilearn-project.eu

Jag skulle förklara på engelska hur kognitivt stöd kan kompensera för svårigheter med tidsuppfattning, minnesfunktioner, struktur, att läsa skriven information med mera. Det var när jag visade filmen ”*Makt över livet*” (Hjälpmiddelsinstitutet 2012 – finns på Youtube)) som övriga partners från Sydeuropa verkligen förstod vad jag menade. Det var också då jag förstod att jag måste lära mig filma och redigera eget material.

Över 100 filmer

Det har vi gjort i *Anpassad IT*. Vi har filmat lektioner som minnestöd när deltagarna skulle visa och berätta vad de gjort.

Vi har gjort instruktionsfilmer för att visa hur man gör islyktor eller hur man ska vara mot varandra på

nätet. Vi har länkat till roliga och pedagogiska filmer på Internet. Det är motiverande att både se sig själv och sina klasskamrater.

Vi har också lärt stödpersoner hur de enkelt ska göra film i programmet *Movie Maker*.

Vi har hört många exempel på hur uppskattade dessa små semesterfilmer blir, de spelas om och om igen. Vi har också upplevt stoltheten när hela klassen tittar på den film man fått med sig till skolan och som handlar om vad som hände under sommarlovet.

På vår webbplats:

www.sikta.nu

Under *Handbok- Inspiration* finns över 100 korta filmer från kursen som illustration till de texter och bildstöd som beskriver hur vi jobbar med tydliggörande pedagogik och kognitivt stöd. Där finns också en instruktionsfilm om hur man gör film.

Vad väntar ni på?

I Norge arbetar de med film som stöd för personer med utvecklingsstörning. De har gjort en enkel handbok med många bra tips, både tekniska och pedagogiska, som Föreningen för kognitivt stöd har översatt till svenska och som finns tillgänglig på

www.fks.org.se

Så vad väntar ni på? Kavla upp ärmarna och börja filma. Det är en rolig och mycket uppskattad ”resa”.

PS. Deltagarna har godkänt att allt material från kursen får läggas ut på nätet. Hur det kontraktet ser ut hittar du på www.sikta.nu

Tema Kognitivt stöd

Kerstin Gatu, Mora, har arbetat med begåvningsstödande hjälpmedel sedan 1990-talet. Hon har initierat en rad olika projekt: ”En enkel mobiltelefon”, ”Bildstödet Mora”, ”IT-verkstan”, ”Handiprojektet” och ”iLearn”. Nu arbetar hon med projektet ”Anpassad IT – Vägen till digital delaktighet”.

I tidigare nummer av Intra har Kerstin skrivit om datorn som hjälpmedel (nr 4/2015), om olika hjälpmedel för att klara av pengar (1/2016), om hur man använder en Handi (2/2016), om olika sätt att underlätta vardagen med hjälpmedel (4/2016) samt om svårigheten att få kognitiva hjälpmedel (1/2017).

Omslagets konstnär

Vi fick ett brev...

Hej
Vi är en Daglig Verksamhet i Nacka som tillsammans med våra brukare på bild & form, har gjort en hyllning till Karl Grunewald.

Marie Anegren och Katarina Evrell i skapartagen på Björknäs Dagliga Verksamhet.

På Björknäs Dagliga Verksamhet i Nacka finns åtta personer med flerfunktionshinder.

– Vi kände att vi ville hylla Karl Grunewald*, berättar stödassistent Marie Anegren. Vi får inte glömma det som han åstadkom med sitt stora engagemang.

Tillsammans med hantverkspedagog Anna Vedelöv beslöt de att skapa ett projekt "till minne av Karl Grunewald". Det blev två tavlor som framställdes med hjälp av karamellfärg, raklödder (roligt material som är skönt att känna på!), kartong, aluminiumfolie, färgat ris, lim, stenar, träbitar, ståltråd, majs puffar mm.

Denna tidskrifts omslagsbild är ett av projektets resultat. Inspirerade av en dikt av Ulla Tideström, legendarisk pionjär inom daglig verksamhet och poet, sitter Karl på sin byrå (Socialstyrelsen) medan det pågår demonstrationer – så som det ofta gjorde under de avgörande åren på 60- och 70-talen.

– Det är viktigt att vi håller fast vid den humanism och den vilja att förbättra för personer med utvecklingsstörning som han stod för, säger Jacqueline Chroona. Vi kan inte slå oss till ro och vara nöjda, för alla har inte goda levnadsvillkor, som tanken är med LSS-lagstiftningen.

Marie Anegren, Anna Nilsson Mia Eklvall och Maggan Qvarnström är stödassistenter på Björknäs dagliga verksamhet. Framför dem sitter Jacqueline Chroona som är enhetsledare.

Prenumerera!

Intra nr 4/2017 kommer ut i december. Du som vill prenumerera på INTRA: Betala 340 kr på postgiro 636 55 62-5 eller bankgiro 5308-1485. Då får du fyra nummer av INTRA framöver. Du kan också beställa prenumeration från vår hemsida: www.tidskriftenintra.se eller på fax: 08-97 11 04, tel: 08-647 87 90 eller e-post: info@tidskriftenintra.se

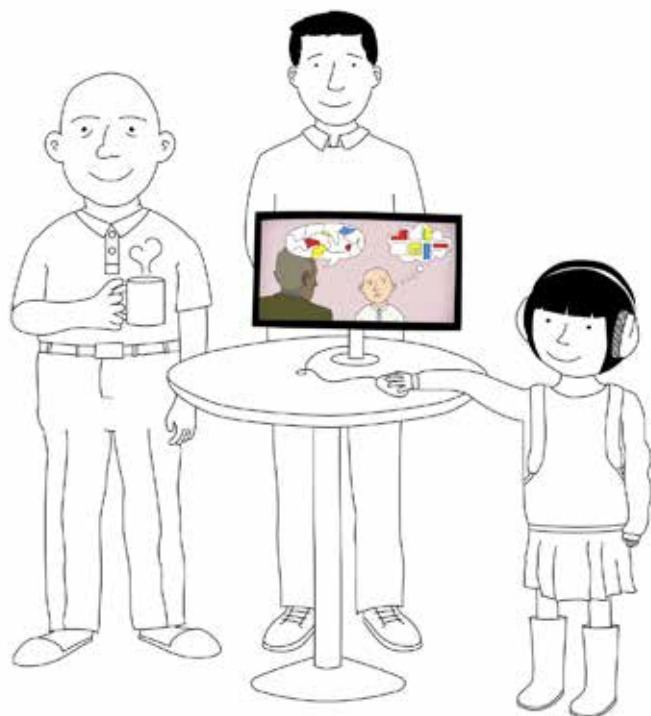

Vi finns på Facebook också!
Sök på Tidskriften Intra!

e AUTISM WEBBUTBILDNING

Kostnadsfri introduktionskurs på nätet om autism, Aspergers syndrom och andra autismliknande tillstånd.

www.e-autism.se

Karl Grunewalds historia

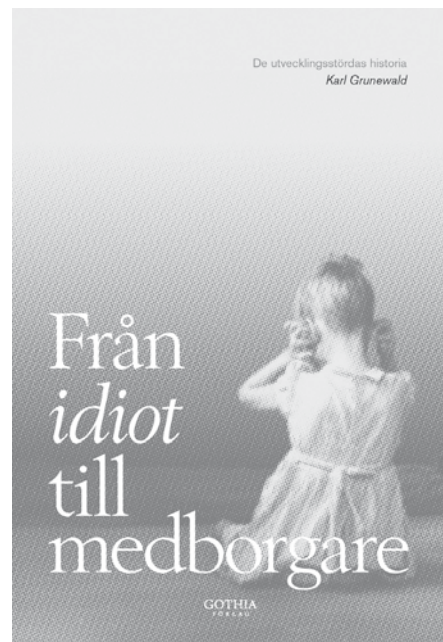
Idag, när alltmer av självklara rättigheter för personer med funktionsnedsättning har blir ifrågasatta, är det viktigare än någonsin att känna till historien. Ingen har betytt mer än Karl Grunewald för att reformera stödet till personer med intellektuell funktionsnedsättning. Och ingen har heller, som han, skildrat historien. Nu kan vi erbjuda våra läsare en rad bra böcker och DVD-filmer av och om Karl Grunewald som alla ger oss nödvändiga kunskaper om bakgrunden till dagens stöd.

"Från idiot till medborgare" är Karl Grunewalds stora standardverk om hur personer med utvecklingsstörning levt och blivit behandlade från antiken till nutid. För den som vill veta bakgrunden till dagens LSS-stöd är boken ovärderlig. Intra har kommit över ett antal böcker som vi nu kan sälja billigt. Utgivningsår: 2012. Antal sidor: 496. Inbunden. **Pris 280 kr** (ordinarie pris 469 kr).

Karl Grunewalds bok **"Omsorgsrevolutionen"** ger en bred bakgrund till hur dagens LSS-stöd vuxit fram. Boken har 228 sidor och handlar om hur de avgörande åren mellan 1950–2000 avhandlades i debatt och media. Den är rikt illustrerad med över 150 bilder.

Pris 200 kr.

Stort minnesnummer!

Förra året dog Karl Grunewald. Vi gjorde då ett stort minnesnummer över hans gärning. Vi samlade det bästa av och om Karl.

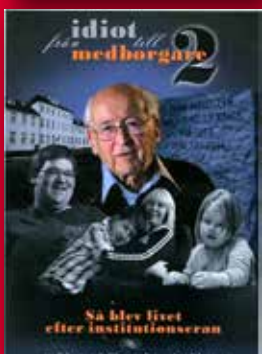
Pris 100 kr.

DVD-FILMER

150 kr

Två DVD-filmer som skildrar hur stödet till personer med utvecklingsstörning utvecklats från 1800-talets mitt till idag.

150 kr

Båda för 250 kr

En kunskapshöjande vänbok

Den här boken skapades till Karl Grunewalds 90-årsdag. 23 författare, anhöriga och FUB-företrädare, journalister och konstnärer, forskare, tjänstemän och arbetskamrater ger sin syn på den utveckling som varit och den framtid som väntar oss. Personligt hållna skildringar varvas med mer yrkesmässiga och vetenskapliga texter som kompletterar varandra på ett berikande sätt.

"Omsorg i förändring", 2011, 278 sidor.

Pris 150 kr.